

12

XVII, 472.

HISTORIA
DE VITA ET ACTIS
REVERENDISSIMI VIRI D.
MARTINI LUTHERI, VERÆ
THEOLOGIÆ DOCTORIS,
BONA FIDE CON-
SCRIPTA A
PHILIPPO MELANTHONE.

*Adiecta sunt quædam, quæ pagi-
na uersa indicabit.*

VVITTEBERGÆ,
EXCVDEBAT IOHANNES
CRATO.

M. D. LIII.

XVII, 472.

IOANNIS POLLICARII
Carmina quædam de beneficijs, quæ Deus per Lutherum
orbi terrarum contulit.

ITEM DISTICHA Aliquot
de Actis Lutheri, quæ simul annorum
numeros comprehendunt &c.

277, 1018

REVERENDISS: AT
QUE ILLUSTRISSIMO PRINCI-
pi ac domino, domino Georgio
principi ad Anhalt, Ascaniæ Co-
miti, dominoq; Berneburgensi,
In causis uero spiritualibus Ad-
ministratori Marsburgen-
si, & Ecclesiæ Magde-
burgensis Præpo-
sito.

*Gratiam & pacem in Christo Deo &
saluatore nostro.*

AGNVS ERAT LV-
tus, ingentes querelæ, mul-
tæ lachrymæ in uniuersa Ro-
ma, cum Cicero pater pa-
triæ pulsus, cogeretur exu-
lare. Occupauit tamen iste
luctus non quosuis, non sedi-
tiosos Cantilinas, non furibundos Antonios, hisq;
similes sceleratos & ulcera urbis, sed pacificos
& moderatos, & qui amabant æquitatem, &
quibus grata erat Reipub: tranquillitas. Ita non

A 2 dubito

P R Æ F A T I O

dubito, etiam adhuc hodie Lutheri mortem tristem & acerbam esse, semperq; futuram, & si non omnibus, tamen uiris bonis, imprimis autem illis, quibus religio cara est, & qui afficiuntur periculis Ecclesie Christi, quae sub hoc Doctore satis florens, tuta, ac munita fuit. Nunc uero quoniam sublatus est, quid interea euenerit, magno cum luctu, multisq; lachrymis hucusq; uidimus, ac quotidie uidemus, necdum scimus, quid adhuc sit sperandum de furoribus quorundam, quos Lutherus ui sua atq; autoritate compressit. Ego certe aliquid magni metuo, Nam cum colligo euentus priorum temporum, comperio occasum tantorum uirorum raro non exitialem fuisse. Sed nobis consolatio certa ac firma proposita est, uidelicet Oratio & promissiones Dei. Precabimur itaq; Deum parentem nostrum, ut adhuc extrudat alios operarios in messem suam, qui pergant illustrare gloria gratiae suae, et regni Iesu Christi, ad promouendam ac perficiendam salutem electorum suorum. Et rogabimus Patrem in nomine unigeniti filij sui Iesu Christi domini nostri, ut Ecclesiam suam, & hoc hospitium fidelium suorum, quod apud nos uerbo suo, per Lutherum aedificauit, regat, gubernet & conseruet, ad gloriam

I O A N. P O L I C A R I I.

riam nominis sui, Amen. Ipse recepit se futurum nobiscum, usq; ad consummationē seculi, & dixit: Non relinquam uos orphanos. Hæc cum uera sunt, & maxime consolatoria pijs mentibus. Interim tamen dolendum est, quoties uideamus Ecclesiam eiusmodi Doctoribus orbari, quādo experimur hæc organa & uasa gratiæ occumbere, hominesq; tantis donis præditos, è conspectu atq; consuetudine nostra eripi, Num enim mortui laudabunt Dominum?

Ego igitur, ut me quoq; ob hæc incommoda angere ostenderem, aliquid carminis congessi, in laudem huius maximi nostri Theologi. Adieci quoq; Vitam eius, sicuti eam reperi perscriptam à D. Philippo nostro, una cum Actis Vuormatiensibus, non sine certo ac graui consilio, quæ omnia, ut spero, Ecclesiæ non erunt ingrata. Ea nunc tibi ampliss. & illustriss. Princeps ascribo atq; dedico, & obsecro C. T. ut æqui boniq; faciat. Vt autem hoc libello C. T. compellerem, commouit me, primum, similitudo officiorum, quæ tu & Lutherus habuistis æqualia. Nam sustinet C. T. quoque, quemadmodum paulo ante Lutherus, gubernationem Ecclesiæ, quæ functione profecto est ualde difficilis, & plena laboris, ac periculosissima, his nostris confusis ac turbulentis

PRÆFAT. IOAN. POLLICAR.
bulentis temporibus, præsertim ubi improborum
& audacium hominum est infinita licentia.
Deinde commouit me & hoc, quòd sciebã C.T.
Luthero unice semper & amatam & uenera-
tam fuisse, ideo uisus sum ego mihi bene pieq; et
rem C.T. gratam facere, si amicissimi apud ami-
cissimum nunc quoq; à morte mentionem face-
rem. Rogo itaq; illustriss. Princeps C.T. ut hoc
Scriptum magnifacere uelit, propter pia fata
Lutheri, cuius negotium hic agitur, in cuius gra-
tiam scio C.T. hoc mihi denegare non posse. Be-
ne uale illustriss. Princeps, & Deus opt: max:
C.T. nobis in hoc ministerio diu seruet
incolumem, Amen. Datum Vucia-
senselsij, 20. Octobris.

1447.

Tuæ ampli. deditiss.

Ioannes Pollicarius Cygneus,
apud Vucisensenses uerbi
Dei Minister.

Historia

HISTORIA DE VI

TA ET ACTIS REVERENDISS:

uiri, D. Martini Lutheri, syncerioris
Theologiae Doctoris, bona fide
conscripta à

PHILIP. MELANTHONE.

PEM NOBIS FECE-
rat Reuerendus uir Mar-
tinus Lutherus, & curri-
culū se uitae suae, et certa-
minum occasiones narra-
turum esse, quod fecisset,
nisi ex hac mortali uita,
ad aeternam Dei & Ecclesiae coelestis consuetu-
dinem euocatus esset. Vtilis autem esset & pri-
uatae ipsius uitae consideratio luculenter scri-
pta, plena enim fuit exemplorum, quae ad con-
firmandam pietatem in bonis mentibus profu-
tura essent, & occasionum recitatio, quae poste-
ritatem de multis rebus commonefacere posset,
Deinde & calumnias refutaret eorum, qui uel
incitatum à principibus uiris aut alijs, ut labe-
factaret Episcoporum dignitatem, uel priuata
ipsum cupiditate inflammatū, seruitutis Mona-
sticae uincula rupisse fingunt.

A 4 Hæc

D E V I T A

Hæc prodesset ab ipso integre et copiose exposita et commemorata esse. Etsi enim maleuoli uulgare illud obiecturi erant αὐτὸς αὐτὸν αὐλῆς, tamen & in ipso tantum grauitatis fuisse scimus, ut optima fide Historiam recitaturus fuerit. Et multi boni & sapientes uiri adhuc uiuunt, quibus cum sciret seriem harum rerum notam esse, fuisset ridiculum, aliam historiam, ut sit interdum in poëmatis, comminisci. Sed quia editionem talis historiæ fatalis ipsius dies auertit, nos iisdem de rebus ea quæ partim ex ipso audiuius, partim ipsi uidimus, bona fide recitaturi sumus.

Vetus familia est, & late propagata mediocrium hominum, cognomine Luther, in ditione inclytorum Comitum Mansfeldensium. Parentes uero Martini Lutheri primū in oppido Issleben, ubi Martinus Lutherus natus est, domicilium habuerunt, Deinde migrarunt in oppidum Mansfeld, ubi pater Iohannes Lutherus & Magistratus gessit, & propter integritatem omnibus bonis uiris carissimus fuit.

In matre Margarita, coniuge Iohannis Lutheri, cum cæteræ erant uirtutes honestæ matrone conuenientes, tum uero præcipue lucebant pudicitia, timor Dei, & inuocatio, intuebanturque

L V T H E R I.

turq; in eam cæteræ honestæ mulieres, ut in exemplar uirtutum. Hæc mihi aliquoties interroganti de tempore, quo filius natus est, respondit, diem & horam se certo meminisse, sed de anno dubitare. Adfirmabat autem natum esse die decimo Nouembris, nocte post horam undecimam, ac nomen Martini attributum infanti, quod dies proximus, quo infans per Baptismum Ecclesiæ Dei insertus est, Martino dicatus fuisset. Sed frater eius Iacobus, uir honestus & integer, opinionem familiæ de ætate fratris hanc fuisse dicebat, natum esse Anno à natali Christi 1483.

Postquam ætas doctrinæ capax fuit, parentes filium Martinum ad agnitionem et timorem Dei & ad aliarum uirtutum officia domestica institutione diligenter adsuefecerunt, & ut est consuetudo honestorum hominum, curauerunt ut literas disceret, gestauitq; in ludum literarium adhuc paruulum Georgij Aemilij pater, qui cum adhuc uiuat, testis huius narrationis esse potest.

Florebant autem eo tempore Scholæ Grammaticæ in Saxonis urbibus mediocriter, quare cum Martinus ingressus esset annum quartum decimum, una cum Iohanne Reineck, cuius po-

DE VITA

Ista uirtus fuit excellens, & uirtute parata auctoritas in his regionibus magna, Magdeburganum missus est, fuitque mutua beneuolentia inter hos duos, Lutherum & Reineckum semper eximia, seu ab aliquo naturæ consensu, seu ab illa puerilium studiorum societate orta, Nec tamen diutius anno mansit Lutherus Magdeburgæ.

Deinde in schola Isennacensi quadriennio audiuit Præceptorem rectius & dexterius tradentem Grammaticen, quàm alibi tradebatur: Nam huius ingenium memini à Luthero laudari. In eam autem urbem missus est, quod mater in ijs locis honesta & ueteri familia nata fuerat: Hic absoluit grammaticum studium. Cumque & uis ingenij acerrima esset, & imprimis ad eloquentiam idonea, celeriter equalibus suis præcurrit, & uerbis & copia sermonis in loquendo, & in scribenda soluta oratione, & in Versibus ceteros adolescentes, qui unà discebant, facile uicit.

Degustata igitur literarum dulcedine, natura flagrans cupiditate discendi, appetit Academicam, tanquam fontem omnium doctrinarum. Et omnes artes ordine percipere tanta uis ingenij potuisset, si Doctores idoneos inuenisset, & fortassis ad leniendam uehementiam naturæ mitiora studia ueræ Philosophiæ, & cura formanda oratione

L V T H E R I.

de orationis profuissent, Sed incidit Erphordiae in eius aetatis Dialecticam satis spinosam, quam cum sagacitate ingenij praecipue causas et fontes melius quam ceteri perspiceret, cito arripuit.

Cumq; mens auida doctrinae, plura et meliora requireret, legit ipse pleraq; ueterum Latinorum scriptorum monumenta, Ciceronis, Virgilij, Liuij et aliorum. Haec legebat, non ut pueri, uerba tantum excerpentes, sed ut humanae uitae doctrinam, aut imagines. Quare et consilia horum scriptorum et sententias propius aspiciebat, et ut erat memoriae fideli et firma, pleraq; ei lecta et audita, in conspectu et ob oculos erant. Sic igitur in iuuentute eminebat, ut toti Academiae Lutheri ingenium admirationi esset.

Ornatus igitur gradu Magisterij Philosophici, cum natus esset annum 20. de consilio propinquorum, quia hanc tantum uim ingenij et facundiam iudicabant in lucem et ad Rempub. educendam esse, inchoat iuris studium. Sed breui post, cum natus esset annum unum et uicesimum, subito praeter parentum et propinquorum opinionem, uenit ad Collegium Monachorum Augustinianorum Erphordiae, seq; recipi petit.

DE VITA

petit. Receptus, iam non solum acerrimo studio doctrinam Ecclesiae discit, sed etiam summa disciplinae seueritate seipse regit, & omnibus exercitijs lectionum, disputationum, ieiuniorum, precum, omnes longe superat. Erat autem natura, quod saepe miratus sum, in corpore nec paruo, nec imbecilli, ualde modici cibi & potus, uidi continuis quatuor diebus, cum quidem recte ualeret, prorsus nihil edentem aut bibentem, uidi saepe alias multis diebus quotidie exiguo pane & halece contentum esse.

Occasio autem ingrediendi illud uitae genus, quod pietati & studijs doctrinae de Deo existimauit esse conuenientius, haec fuit, ut ipse narrabat, & ut multi norunt. Saepe enim cogitantem attentius de ira Dei, aut de mirandis poenarum exemplis, subito tanti terrores concutiebant, ut penè exanimaretur. Ac uidi ipse, cum in quadam doctrinae disputatione propter intentionem consternatus, in uicino cubiculo se in lectum collocauit, ubi hanc sententiam crebro repetitam miscuit inuocationi, Conclufit omnes sub peccatum, ut omnium misereatur. Hos terrores seu primum, seu acerrimos sensit eo anno, cum sodalem, nescio quo casu interfectum, amisisset.

Non igitur paupertas, sed studium pietatis
cum

L V T H E R I.

eum in illud vite monasticae genus induxit, in quo etsi doctrinam in scholis usitatam quotidie discebat, & Sententiariorum legebat, & in disputationibus publicis labyrinthos alios inextricabiles, diserte multis admirantibus explicabat: tamen quia in eo vite genere non famam ingenij, sed alimenta pietatis querebat, haec studia tanquam parerga tractabat, & facile arripiebat illas scholasticas methodos. Interea fontes doctrinae coelestis avidè legebat ipse, scilicet scripta Prophetica & Apostolica, ut mentem suam de Dei voluntate erudiret, & firmis testimonijs aleret timorem & fidem. Hoc studium ut magis expeteret, illis suis doloribus & paucibus movebatur.

Et senis cuiusdam sermonibus in Augustiniano collegio Erphordiae saepe se confirmatum esse narrabat, cui cum consternationes suas exponeret, audiuit eum de fide multa differentem, sequens deductum aiebat ad Symbolum, in quo dicitur: Credo remissionem peccatorum. Hunc articulum sic ille interpretatus erat, non solum in genere credendum esse, aliquibus remitti, ut & daemones credunt, Davidi aut Petro remitti, sed mandatum Dei esse, ut singuli homines remitti nobis peccata credamus. Et hanc interpretationem

DE VITA

tionem confirmatam dicebat Bernardi dictio, monstratumq; locum in concione de Annuntiatione, ubi hæc sunt uerba: Sed adde ut credas & hoc, quod per ipsum peccata TIBI donantur. Hoc est testimonium quod perhibet Spiritus sanctus in corde tuo, dicens: Dimissa sunt tibi peccata tua. Sic enim arbitratur Apostolus, Gratis iustificari hominem per fidem.

Hac se uoce non solum confirmatum esse Lutherus dicebat, sed commune factum etiam de tota Pauli sententia, qui toties inculcat hoc dictum: Fide iustificamur. De quo, cum multorum expositiones legisset, tunc et ex huius sermonibus et suæ mentis consolatione animaduertisse, interpretationum, quæ tunc in manibus erant, uanitatem. Paulatim legenti & conferenti dicta & exempla in Prophetis & Apostolis recitata, & in quotidiana inuocatione excitanti fidem, plus lucis accessit.

Tunc & Augustini libros legere cœpit, ubi & in Psalmorum enarratione, et in libro de Spiritu & Litera, multas perspicuas sententias reperit, quæ confirmabant hanc de fide doctrinam, & consolationem, quæ in ipsius pectore accensa erat. Nec tamen prorsus relinquit sententiariorum. Gabrielem & Cameracensem pene ad uer-

LUTHERI.

ad uerbum memoriter recitare poterat. Diu multumq; legit scripta Occam, huius acumen anteferebat Thomæ & Scoto. Diligenter & Gersonem legerat. Sed omnia Augustini monumenta & sæpe legerat, & optime meminerat. Hoc acerrimum studium inchoauit Erphor-
diæ, in cuius urbis Collegio Augustiniano com-
moratus est annos quatuor.

Eo autem tempore, quia reuerendus uir Stau-
picius, qui exordia Academiæ Vuitebergensis
adiuuerat, studium Theologicum in recenti Aca-
demia excitare cupiebat, cum ingenium & eru-
ditionem Lutheri considerasset, traducit eum
Vuitebergam Anno 1508. cum iam ageret an-
num uicesimum sextum. Hic inter quotidiana
exercitia Scholæ et concionum, magis etiam lu-
cere eius ingenium cœpit. Cumq; eum attente
audirent uiri sapientes, Doctor Martinus Mel-
lerstadius & alij, sæpe dixit Mellerstadius, tan-
tam esse uim ingenij in hoc uiro, ut plane præ-
sagiret mutaturum esse uulgare doctrinæ ge-
nus, quod tunc in scholis unicum tradebatur.

Hic primum Dialecticam & Physicam Aristo-
telis enarrauit. Interea tamen suum illud studiū
legendi scripta theologica non omittens. Post
triennium Romam profectus propter Monacho-
rum

D E V I T A.

rum controuersias, cum eodem anno reuersus
esset, usitato more scholarum, Duce Saxoniae E=
lectore Friderico præbente sumptus, ornatus est
gradu Doctorum, ut usitate loquimur. Audie=
rat enim concionantem, & uim ingenij, & ner=
uos orationis, ac rerum bonitatem expositarum
in concionibus, admiratus fuerat. Et ut quadam
quasi maturitate iudicij uideas gradum ei Do=
ctorum attributum esse, scias fuisse cum annum
ætatis Lutheri tricesimum. Ipse narrabat sibi
admodum defugienti & recusanti mandatum
esse à Staupicio, ut hoc gradu ornari se sineret,
Eumq; per iocum dixisse, multum negociorum
Deo iam in Ecclesia fore, ad quæ ipsius usurus
esset opera. Cui uoci, etsi ioco tunc emissa est, ta=
men euentus respondit, ut multa præcedunt mu=
tationes præfagia.

Postea enarrare Epistolam ad Romanos cœ=
pit, deinde Psalmos, hæc scripta sic illustrauit,
ut post longam & obscuram noctem, noua do=
ctrinæ lux oriri uideretur, omnium piorum &
prudentum iudicio. Hic monstrauit Legis &
Euangelij discrimen, hic refutauit errorem, qui
tunc in scholis & concionibus regnabat, qui do=
cet, mereri homines remissionem peccatorum
proprijs operibus, & homines coram Deo iustos
esse dis=

L V T H E R I.

esse disciplina, ut Pharisei docuerunt. Reuocauit igitur Lutherus hominum mentes ad Filium Dei, & ut Baptista, monstrauit agnum Dei, qui tulit peccata nostra, ostendit gratis propter filium Dei remitti peccata, & quidem oportere id beneficium fide accipi. Illustrauit & ceteras partes doctrinae Ecclesiasticae.

Hæc ei exordia rerum optimarum magnam auctoritatem circundederunt, præsertim cum mores congruerent cum oratione docentis, uidereturque oratio non in labris nasci, sed in pectore. Hæc uitæ admiratio magnas efficit inclinationes in animis auditorum, ut ueteres etiam dixerunt, οὐ ἐδ' ὄρ, ὡς, εἰπῆρ, κριωτὰ τῆρ ἔχει τῶ σῆρ δ' ἰθός. Quare postea cum quosdam receptos ritus mutaret, honesti uiri, qui cum norant, minus uehementer aduersati sunt, eique propter auctoritatem, quam et rerum bonarum illustratione, & sanctitate morum antea pepererat, in ijs sententijs adfenserunt, quibus magno cum dolore uidebant orbem terrarum distrahi.

Nec Lutherus tunc in ritibus quidquam mutabat, imo tetricus disciplinae custos inter suos erat, nec miscuerat aliquid opinionum horridiorum. Sed illam communem et prorsus necessariam doctrinam omnibus magis magisque illustrabat, de

B

bat, de

D E V I T A

bat, de pœnitentia, de remissione peccatorum, de fide, de ueris consolationibus in cruce. Huius doctrine dulcedine p̄i omnes ualde capiebantur. Et eruditis gratum erat, quasi ex tenebris, carcere, squalore educi Christum, Prophetas, Apostolos, conspici discrimen Legis et Euāgelij, promissionum Legis, & promissionis Euangelicæ. Philosophiæ et Euangelij, quod certe non extabat in Thoma, Scoto, & similibus, iusticiæ spiritualis & rerum politicarum.

Accedebat huc, quod Erasmi scriptis iam inuitata erant iuuetutis studia ad Latinæ & Græcæ linguæ cognitionem, Quare monstrato iam dulciore genere doctrine, multi bonis & liberis ingenijs præditi, abhorrere à barbarica & sophistica doctrina Monachorum incipiebant.

Ipse etiam Lutherus Græcæ et Hebraicæ linguæ studijs se dedere cœpit, ut cognita sermonis proprietate & phrasi, & hausta ex fontibus doctrina, dexterius iudicare posset.

IN hoc cursu cum esset Lutherus, circumferuntur uenales Indulgentiæ in his regionibus à Tecelio Dominicano impudentissimo sycophanta, cuius impijs et nefarijs concionibus irritatus Lutherus, studio pietatis ardens, edidit Propositiones de Indulgentijs, quæ in primo Tomo monumenta

L V T H E R I,

numentorum ipsius extant, & has publicæ Tem-
plo, quod arci Vuittebergensi contiguum est, af-
fixit pridie festi omnium Sanctorum Anno 1517.
Hic Tecelius nihil sui dissimilis, ac sperans eti-
am gratiam se apud Romanum Pontificem ini-
turum esse, suum Senatam conuocat, Monachos
aliquot & Theologos sophistica sua utcunq; le-
uiter timētos, hos componere aliquid iubet ad-
uersus Lutherum. Ipse interea, ne esset κροῦρον
πρόσωπον, non iam conciones, sed fulmina in
Lutherum torquet, uociferatur ubiq; hunc Hæ-
reticum igni perdendum esse, Propositiones eti-
am Lutheri & Concionem de Indulgentijs pu-
blice conijcit in flammās. Hi furores Tecelij &
eius satellitum imponunt necessitatem Luthero,
de rebus iisdem copiosius differendi, & tuendæ
ueritatis.

Hæc initia fuerunt huius controuersie, in qua
Lutherus nihil adhuc suspicans aut somnians de
futura mutatione rituum, ne quidem ipsas In-
dulgentias prorsus abiiciebat, sed tantum mode-
rationem flagitabat. Quare falso eum calumni-
antur, qui à plausibili causa exorsum dicunt, ut
postea mutaret Rempub: & uel sibi uel alijs po-
tentiam quæreret. Ac tantum abest, ut ab auli-
cis subornatus aut incitatus sit, sicut scripsit

DE VITA

Dux Brunsvuicensis, ut doluerit etiam dux Fridericus moueri certamina, longe prospiciens, quanquam exordium esset de re plausibili, tamen paulatim latius uagaturam esse hanc flammam, ut de Lite apud Homerum dicitur:

Parua metu primo, mox sese attollit in auras.

Cumq; unus omnium nostrae aetatis principum Fridericus et tranquillitatis publicae amantissimus fuerit, & minime $\omega\lambda\epsilon\omicron\nu\epsilon\kappa\lambda\upsilon\delta\omicron\varsigma$, maximeq; solitus sit referre consilia ad communem salutem orbis terrarum, ut ex multis rebus intelligi potest, nec incitator Lutheri, nec adplausor fuit, suumq; dolorem saepe significauit, quem assidue circumtulit, metuens discordias maiores.

Sed uir sapiens, & non tantum prophana iudicia sequens, quae tenera initia omnium mutationum celerrime opprimi iubent, Sed etiam normam diuinam in consilium adhibens, quae iubet audiri Euangelium, & uetat agnitae ueritati aduersari, ac blasphemiam uocat horribiliter damnatam à Deo, pertinaciam ueritati aduersantem, fecit, quod multi alij pij & sapientes fecerunt, Deo cessit, studiose legit ea quae scribebantur, & ea quae iudicauit uera esse, delere non uoluit.

Scio etiam saepe eum sciscitatum de rebus
ipsis

L V T H E R I.

ipsis eruditorum et sapientum sententias, & in eo Conuentu, quem in urbe Agrippina Colonia egit Imp. Carolus V. post coronationem, Erasmus Roterodamum amanter orasse, ut libere diceret, num errare Lutherum in ijs controuersijs iudicaret, de quibus præcipue differuisset. Ibi Erasmus plane dixit, recte sentire Lutherum, sed lenitatem se in eo desiderare. Qua de re grauißime postea dux Fridericus ad Lutherum scribens, ualde eum hortatus est, ut styli asperitatem moderaretur.

Constat etiam Lutherum Cardinali Caietano promissurum fuisse silentium, si aduersarijs etiam silentium indiceretur. Qua ex re perspicue intelligi potest, tunc quidem nondum eum decreuisse, alia se deinceps moturum esse certamina, sed tranquillitatis cupidum fuisse, sed paulatim ad alias materias pertractum esse, undiq; laceßentibus eum indoctis Scriptoribus.

Secutæ sunt igitur Disputationes de discrimine Legum diuinarum & humanarum, de tetra prophanatione Cœne Domini, in uenditione & applicatione eius pro alijs. Hic explicanda tota Sacrificij ratio fuit, & ostendendus usus Sacramentorū. Cumq; iam audirēt homines pijs in Monasterijs, fugiēda esse idola, discedere ex impia seruitute cœperunt.

B 3 Additio

DE VITA

Addidit igitur Lutherus ad explicationem doctrinae de poenitentia, de remissione peccatorum, de fide, de Indulgentijs. Deinde & has materias, discrimen Legum diuinarum et humanarum, & doctrinam de usu Coenae Domini, & aliorum Sacramentorum, et de Votis. Et haec fuerunt praecipua certamina. Questionem de Romani Episcopi potestate Eccius mouit, non aliam ob causam, nisi ut accenderet Pontificis & Regum odia aduersus eum.

Symbola uero Apostolicum, Nicenum & Athanasianum purissime retinuit, Deinde in ritibus & traditionibus humanis quid & cur mutandum sit, satis copiose in multis scriptis exponit. Et quid retineri uoluerit, & quam formam doctrinae & administrationis Sacramentorum probauerit, liquet ex Confessione, quam Dux Saxoniae Elector Iohannes, et Princeps Philippus Landgravius Cattorum &c. in Conuētu Augustano Imp: Carolo V. Anno 1530. exhibuerunt. Liquet idem ex ipsis Ecclesiae ritibus in hac urbe, et ex doctrina, quam sonat Ecclesia nostra, cuius summa in Confessione perspicue comprehensa est. Quod ideo recito, ut non solum considerent pij, quos errores taxauerit, quae idola sustulerit Lutherus, sed etiam sciant comple-

xum

L V T H E R I.

xum esse uniuersam doctrinam Ecclesie necessa-
riam, & puritatem in ritibus restituisse, & pijs
Exempla instaurandarum Ecclesiarum mon-
strasse. Ac utile est, posteritatem scire, quid pro-
bavit Lutherus.

Illud commemorare hoc loco nolo, qui pri-
mi publice praeuerint utranq; partem Coenae
Domini, qui primi omiserint priuatas Missas,
ubi deserta primum sint Monasteria. Nam Lu-
therus de his materijs ante Conuentum, qui fuit
in urbe Vangionum Anno 1521. tantum pau-
ca disputauerat. Ritus non mutauit ipse, sed eo
absente Carolstadius & alij ritus mutarunt.
Cumq; quaedam tumultuosius fecisset Carolsta-
dius, rediens Lutherus, quid probaret aut non
probaret, editis suae sententiae perspicuis testi-
monijs, declarauit.

Scimus politicos uiros uehementer detestari
omnes mutationes, & fatendū est, discordijs eti-
am propter iustissimas causas motis, in hac tristi
confusione uitae humanae semper aliquid mali
misceri. Sed tamen in Ecclesia necesse est ante-
ferri mandatum Dei omnibus rebus humanis.

Aeternus Pater hanc uocem de Filio edidit, Hic
est Filius meus dilectus, Hunc audite. Et minita-
tur aeternam iram blasphemis, hoc est, ijs, qui

B A agnitans

D E V I T A

agnitam ueritatem delere conantur. Quare piū et necessarium officium fuit Lutheri, præsertim cum Ecclesiam Dei doceret, taxare perniciosos errores, quos homines Epicurei, etiam noua impudētia cumulabant, et auditores recte docenti assentiri necesse fuit. Si uero mutatio odiosa est, si in discordia multa sunt incommoda, ut esse multa magno cum dolore cernimus, culpa est tum illorum, qui initio errores sparserunt, tum horum, qui nunc eos diabolico odio tuentur.

Hæc non modo eò commemoro, ut Lutherum & eius auditores defendam, sed etiam, ut pie mentes hoc tempore & ad posteritatem cogitent, qualis sit & semper fuerit ueræ Ecclesie Dei gubernatio, quomodo Deus sibi uoce Euangelij eternam Ecclesiam ex hac massa peccati, hoc est, ex magna hominum colluue excerpit, inter quos lucet Euangelium, ut scintilla in tenebris. Vt Phariseorum tempore tamen Zacharias, Elisabeth, Maria & alij multi ueræ doctrine custodes fuerunt, Ita etiam ante hæc tempora multi fuerunt, recte inuocātes Deum, alij magis alij minus perspicue tenentes Euangelij doctrinam. Talis fuit & ille senex, de quo dixi, qui Lutherum conflictantem pauoribus sæpe erexit, eiq; aliquo modo monstrator fuit doctrine de fide. Ita,

L V T H E R I.

de. Ita, ut seruet Deus deinceps in multis lucere Euangelij, ardētibus uotis precemur, Sicut Esaias pro suis auditoribus precatur, Obsigna legem in discipulis meis. Deinde hæc commemoratio ostendit fucatas superstitiones non esse durabiles, sed euelli diuinitus. Hæc cum sit causa mutationum, cauendum est, ne errores in Ecclesia doceantur.

Sed redeo ad Lutherum, ut initio sine priuata cupiditate in hanc causam ingressus est, ita etsi fuit natura ardens & iracunda, tamen semper sui muneris memor, tantum docendo preliatus est, ac uetuit arma sumi, sapienterq; distinxit officia toto genere diuersa, Episcopi docentis Ecclesiam Dei, et Magistratum, qui gladio coherent certorum locorum multitudinem.

Quare cum aliquoties diabolus, qui scādalis dissipare Ecclesiam & contumelia Deum adficere studet, et ut est ἐπιχαίρεκακῶς, uoluptatem capit ex hominum miserorum erroribus et exitio, inflammasset seditiosa ingenia ad excitandos tumultus, ut Monetarium & similes, acerrime illos furores damnauit, & dignitatem ac uincula omnia politici ordinis non solum ornauit, sed etiam munuit. Cum autem apud me cogito, quàm multi magni uiri in Ecclesia sæpe in

B 5 hac re

D E V I T A

hac re hallucinati sint, plane statuo, non sola humana diligentia, sed etiam diuina luce pectus eius gubernatum esse, ut intra sui muneris metas tam constanter manserit.

Execrabatur igitur non solum huius ætatis seditiosos Doctores, Monetarium & Anabaptistas, sed etiam eos Episcopos urbis Romæ, qui audacissime impudentissimeq; Decretis conditis affirmarunt, Petro non tantum Euangelij docendi munus mandatum esse, sed etiam imperia politica tradita esse.

Deniq; erat hortator omnibus, ut quæ Dei sunt, Deo darent, quæ Cæsaris, Cæsari, id est, ut uera pœnitentia, ueræ doctrinæ agnitione & propagatione, uera inuocatione, & bonæ conscientie officijs Deum colerent. Sux uero politiæ quisq; in omnibus ciuilibus officijs reuerenter propter Deum obtemperaret. Ac talis quidem Lutherus ipse fuit, quæ Dei sunt Deo dedit, recte docuit, Deum recte inuocauit, habuit et alias uirtutes necessarias in homine, qui placet Deo. Deinde in politica consuetudine constantissime uitauit omnia seditiosa consilia. Has uirtutes tanta esse iudico decora, ut alia maiora in hac uita expeti non possint.

Et quanq̄ ipsius uiri uirtus etiam laude digna est,

L V T H E R I.

est, qui Dei donis reuerenter usus est, tamen
 præcipue Deo gratias agi necesse est, quòd per
 eum restituit nobis Euangelij lucem, & ipsius
 doctrinæ memoria retinenda & propaganda
 est. Nec moueor clamoribus Epicurcorum aut
 hypocritarum, qui aut rident aut damnant ma-
 nifestam ueritatem, sed uere statuo consensum
 perpetuum esse catholicæ Ecclesiæ Dei hanc
 ipsam doctrinæ uocem, quæ sonat in Ecclesijs no-
 stris, & huius doctrinæ agnitione necessario re-
 gendam esse inuocationem & uitam. Deniq;
 hanc ipsam esse doctrinam, de qua filius Dei in-
 quit: Si quis diligit me, sermonem meum serua-
 bit, & Pater meus diliget eum, & ueniemus ad
 eum, & mansionē apud eum faciemus. Loquor
 enim de summa doctrinæ, ut in Ecclesijs nostris
 à pijs & eruditis intelligitur et explicatur. Nā
 etiamsi alij magis alij minus proprie & concin-
 ne interdum aliquid explicant, aut alius alio
 horridius interdum loquitur, tamen de rebus in
 summa inter pios & eruditos consensus est.

Ac mihi sæpe multumq; cogitanti, de omnium
 temporum doctrina, inde usq; ab Apostolis, post
 primam puritatem secutæ uidentur mutationes
 doctrinæ insignes quatuor. Origenica ætas, etsi
 aliqui fuerunt recte sentientes, qualem fuisse
 Metho-

D E V I T A

Methodium arbitror, qui deliramenta Origenis improbauit, tamen in animis multitudinis inflexit Euangelium ad Philosophiam, hoc est, offudit hanc persuasionem, mediocrem rationis disciplinam mereri remissionem peccatorum, & esse iusticiam de qua diceretur: iustus ex fide sua uiuet. Hæc ætas pene amisit totum discrimen Legis & Euangelij, & sermonem Apostolicum dedidicit, Non enim retinuit natiuam significationem uocabulorum literæ, spiritus, iustitiæ, fidei. Et amissa uerborum proprietate, quæ rerum notæ sunt, alias confingi res necesse est. Ex his seminibus ortus est Pelagij error, qui late uagatus est. Itaque cum Apostoli puram doctrinam seu limpidos & saluberrimos fontes Ecclesiæ dedissent, multum infudit cœni Origenes.

Huius ætatis errores ut emendarentur, saltem aliqua ex parte Augustinum Deus excitauit, hic mediocriter fontes repurgauit, nec dubito, si hic iudex esset controuersiarum huius ætatis, habituros nos eum prorsus ὁμολογησόντες. Certe de remissione gratuita, de iusticia fidei, de usu Sacramentorum, de adiaphoris expresse nobiscum sentit. Etsi autem alibi magis, alibi minus diserte seu proprie exponit quod uult, tamē si lector candorem et dexteritatem in iudicando ad
eum

L V T H E R I.

eum adferet, sentire eum nobiscum agnoscet. Quod enim aduersarij nostri interdum sententias ex eo decerptas, contra nos citant, et ad patres magno clamore prouocant, id non faciunt ueritatis & antiquitatis studio, sed sycophantice presentibus idolis autoritatem ueterum preterunt, quibus hæc idola postremæ ætatis adhuc ignota erant.

Sed semina superstitionum tamen in illa Patrum ætate extitisse apparet. Ideo & de uotis quædam constituit Augustinus, & si de his quoque minus horride loquitur quàm cæteri. Semper autem aliquid ineptiarum singulis etiam bonis aspergunt contagia suæ ætatis, quia ut patriæ, ita presentibus ritibus fauemus, quibus innutriti sumus, uerissimumq; illud est Euripidis, ὡς πρὸς σὺντροφοῦν γλυκύ. Utinam uero omnes, qui Augustinum sequi se iactant, perpetuam sententiam, & ut ita dicam, pedus Augustini referrent, non tantum mutila dicta calumniose detorquerent ad suas opiniones.

Ac restituta lux Augustini scriptis, posteritati profuit, Nam deinde Prosper, Maximus, Hugo, & aliqui similes, qui studia gubernarunt, usque ad Bernardi ætatem, propemodum Augustini normam sequuntur. Interea tamen crescentibus im-

D E V I T A

bus Imperijs & opibus Episcoporum, secuta est uelut Gygantum ætas, prophani homines & indocti regnarunt in Ecclesia, quorum aliqui aule Romanæ artibus aut forensi doctrina exculti fuerunt.

Exorti sunt igitur Dominicani et Franciscani, qui cum uiderent luxum & opes Episcoporum, & prophanos mores detestarentur, modestiorem uitam instituerunt, seq; quasi disciplinae carceribus incluserunt. Sed primum inscitia superstitutiones auxit, Deinde cum uiderent hominum studia in Scholis ad solam forensam doctrinam conuerti, quod Romæ iam lites multis augerent auctoritatem & opes, ipsi reuocare homines ad Theologica studia conati sunt, sed consilium defuit. Albertus et similes, qui dediti fuerant Aristotelis doctrinæ, transformare, Ecclesie doctrinam in philosophiam cœperunt. Et hæc quarta ætas, non tantum cœnum, sed insuper uenena, id est, opiniones probantes manifesta idola in fontes Euangelicos infudit. Tantum labyrinthorum & falsarum opinionum est in Thoma, Scoto, & similibus, ut semper saniores Theologi desiderauerint aliud genus doctrine planius & purius.

Nec sine insigni impudentia dici potest, non
fuisse

L V T H E R I.

fuisse opus eius doctrinae mutatione, cum manifestum sit magnam partem sophismatum in illis disputationibus ne ab ijs quidem intelligi, qui in eo doctrinae genere consenuerunt. Deinde aperte confirmantur εἰδωλομανίαι, ubi docent applicationes sacrificij ex opere operato, ubi statuarum inuocationes excusant, ubi negant gratis remitti peccata fide, ubi ex caeremonijs humanis carnificinam faciunt conscientiarū, deniq; multa sunt alia magis tetra ἔθ' δὺσφρημα, quae cogitans toto corpore cohorresco.

GRatias igitur agamus Deo aeterno Patri domini nostri Iesu Christi, qui Martini Lutheri ministerio ex fontibus Euangelicis rursus eijci coenum ἔθ' uenena uoluit, ἔθ' Ecclesiae puram doctrinam restituit, qua de re cogitantes omnes pios toto orbe terrarum coniungere uota ἔθ' gemitus decet, ac petere ardentibus pectoribus, ut Deus confirmet hoc quod operatus est in nobis, propter templum sanctum suum. ~~Tua est~~ haec uox ἔθ' promissio, uinc et uere Deus, aeternae Pater domini nostri Iesu Christi, conditor omnium rerum et Ecclesiae, Propter nomen meum miserebor uestri, Propter me, Propter me faciam, ut non blasphemem. Te oro toto pectore, ut propter gloriam tuam ἔθ' Filij tui, semper tibi
inter

D E V I T A

inter nos quoq; Ecclesiam aeternam uoce Euangeliij tui colligas, & propter Filium tuum dominum nostrum Iesum Christum, crucifixum pro nobis & resuscitatum, μεσίτω καὶ ἰκέτω, nostra pectora Spiritu sancto regas, ut te uere inuocemus, & officia tibi placentia prestemus.

Rege etiam studia doctrinae, & gubernata ac serua has politias & earum disciplinam, quae sunt hospitia tuae Ecclesiae & studiorum. Cum ideo genus humanum condideris, ut ab hominibus agnoscaris & inuoceris, quare & illustribus testimonijs te patefecisti, non sinas deleri haec agmina, in quibus doctrina tua sonat. Cumq; Filius tuus dominus noster Iesus Christus aditurus agonem suum precatus sit pro nobis: Pater sanctifica eos in ueritate, Sermo tuus est ueritas. Ad huius nostri Sacerdotis precationem, nostra uota adiungimus, & petimus unà cum ipso, ut tua doctrina semper luceat in genere humano, & nos gubernet. Haec quotidie precantem et Lutherum audiebamus, & inter haec uota anima eius ex mortali corpore placide euocata est, cum iam ageret annum sexagesimum tertium.

Habet posteritas multa monumenta & doctrinae & pietatis ipsius. Edidit scripta διδασκαλικά

L V T H E R I .

καλικά in quibus doctrinam complexus est salutarem, & necessariam hominibus, erudientem bonas mentes de penitentia, fide & ueris fructibus fidei, de usu Sacramentorum, de discrimine Legis & Euangelij, de discrimine Euangelij & Philosophiæ, de dignitate politici ordinis, denique de præcipuis articulis doctrinæ, quam in Ecclesia extare necesse est. Deinde addidit ἐλεγκτικά, in quibus refutauit multos errores perniciosos hominibus. Eddidit & ἱερουργικά, id est, enarrationes plurimas in Prophetica & Apostolica scripta, quo in genere etiam inimici fatentur, cum superare omnium enarrationes quæ extant.

Hæc merita esse magna omnes piæ mentes intelligunt, sed profecto utilitate & labore æquat hæc opera interpretatio ueteris, & noui Testamenti, in qua tanta est perspicuitas, ut uice Commentarij esse possit ipsa germanica lectio, Quæ tamen non est nuda, sed habet adiunctas eruditissimas annotationes, & singularum partium argumenta, quæ & summam doctrinæ cœlestis monstrant, & de genere sermonis erudiunt lectorem, ut ex ipsis fontibus bonæ mentes firma testimonia doctrinæ sumere possint. *Volbat enim Lutherus non detinere in suis scriptis,*

C

ptis,

DE VITA LVTHERI.

ptis, sed ad fontes deducere omnium mentes. Ipsam uocem Dei audire nos uoluit, hac uoluit, in multis accendi ueram fidem & inuocationem, ut Deus uere celebraretur, & multi fierent heredes uitæ æternæ.

Hanc uoluntatem & hos tantos labores & grata mente prædicare decet, & exempli causa meminisse, ut nos quoq; pro suo quisq; modo ornare Ecclesiam studeat. Nam ad hos duos fines præcipue tota uita, & omnia uitæ studia & consilia referenda sunt. Primum, ut Dei gloriam illustremus: Deinde, ut Ecclesiæ profimus. De quorum altero dicit Paulus, Omnia ad gloriam Dei facite. De altero Psalmus 122. Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem. Et additur dulcissima promissio in eodem uersu, Eos qui diligunt Ecclesiam felices & beatos fore. Hæc cœlestia mandata & hæc promissiones inuitent omnes, ut Ecclesiæ doctrinam recte discant, ament ministros Euangelij & salutare Doctores, & conferant studium & operam ad ueræ doctrinæ propagationem, & ad ueræ Ecclesiæ concordiam tuendam.

Sequitur

SEQVNTVR A

CTA REVERENDI PATRIS D.

Martini Lutheri, coràm Cesare Carolo V.

Principibus, Electoribus, & Imperij

ordinibus, in Comitij Princi-

pum Vuormatie.

•••
NNO SALVTIS
nostræ M. D. XXI. post
Dominicam Misericordie
Domini, feria tertia, D.
Martinus Lutherus Vuor-
matiam ingressus est, uoca-

tus à Carolo Imperatore, eius nomine V. Rege
Hispaniarum, Archiduce Austriæ &c. qui pri-
mo Imperij sui anno, primum conuentum Prin-
cipum in ea urbe regia celebrauit. Cum autem
ante triennium Paradoxa quedam disputanda
proposuisset Vuittebergæ in Saxonibus D. Mar-
tinus, aduersus tyrannidem Romani Episcopi,
(quæ tamen interea à Pontificijs uarie lacera-
ta, damnata et exusta fuerunt, à nullo tamen aucto-
scripturis aut rationibus conuicta) cœpit res
ad tumultum spectare, uulgo causam Euangelij
aduersus Clericos tuente. Et ob id bonum uide-
batur, instigantibus Romanis legatis, ut ipse

C ij Luther

IN COMITI.

Lutherus accerferetur Faciali Casareo, & literis salui conductus in hoc à Casare & principibus datis. Accersitur, uenit, ac diuertit in Curiam Rhodiensium militum, seu quos uocant, Teutonici ordinis, ubi hospitio collectus est et à multis Comitibus, Baronibus, Equitibus auratis, Nobilibus, Sacrificis & prophanis in multam usq; noctem salutatus ac requisitus.

Cæterum multis & aduersariæ partis & alijs, aduentus eius prorsus præter opinionem acciderat: Nam & si per nuncium Imperialem, et datis literis publicæ fidei, accersitus erat, Tamen quia paucis diebus antequam ueniret, publice & palam affixis literis eius libri damnati erant, nemo existimabat eum, hoc præiudicio condemnatum, aduenturum esse. Et cum in uicino oppido Oppenheim, ubi primum hæc resciauit Lutherus, ab amicis eius deliberatio haberetur, ac pleriq; consulerent, ne se ipse exponeret periculo, cum uideret hæc principia contra datam fidem fieri. Auditis omnibus, ipse magno animo respondit: Mihi uero, quia uocatus sum, decretum et certum est ingredi in urbem, in nomine domini Iesu Christi, etiamsi scirem tot Diabolos mihi oppositos, quot sunt tegule in omnibus totius urbis tectis, &c.

Altero

V V O R M A T .

Altero die post aduentum eius, feria quarta, uir nobilis, Magister equitum imperij, Vlricus de Pappenheim, à Cesare missus, ante prandij tempus uenit, indicans Doctori Martino Caroli Imperatoris mandatum, ut hora pomeridiana quarta, apud Cesaream Maiestatem, principes Electores, Duces, & reliquos imperij ordines sese sistat, auditurus ad quid accersitus sit. Quod D. Martinus, ut debuit, accepit.

Ac statim post horam quartam auditam eius diei, uenit D. Vlricus de Pappenheim, & Casparus Sturm Facialis per Germanias Cesareus, (quo Caduceatoro è Vuitteberga erat excitus, ac Vuormatiam usq; deductus D. Martinus) qui ipsum euocatum comitabantur per hortum Curie Rhodiensium, in diuersorium Palatini Comitis. Et ne quid à turba pateretur, quæ in iusto ad Cesaream domum itinere magna fuit, per gradus quosdam abditos in Auditorium deductus est, Non tamen latuit multos, qui ab ingressu uix ui prohibebantur, pleriq; pergulas conscenderunt, studio uidendi Lutherum.

Cum igitur staret in conspectu Cesareæ Maiestatis, principum Electorum, et Ducum, breuiter, omnium Imperij ordinum, qui tum Cesari adfuere, D. Martinus primum admonitus est

C ij ab

I N C O M I T .

ab Ulrico de Pappenheim, ne quid loqueretur,
nisi quæsitus.

Ibi Cæsareæ Maiestatis Orator Iohannes Eck
Officialis generalis Episcopi Treuerensis, alta
& intelligibili uoce, primum latine, deinde ger-
manice, iussu Imperatoris, dixit & proposuit
eandem sententiam, in hunc, aut ei in effectu si-
milem, qui sequitur modum .

Martine Lutheræ, Sacra & inuicta Cæsareæ
Maiestas, de consilio omnium sacri Romani Im-
perij ordinum, ad solium Maiestatis suæ huc uo-
cari te iussit, ut his duabus de causis te interro-
garem : Primum, fatearis ne libros hos præsen-
tes (fascie librorum suorum latine et Germanice
Scriptorum ostenso) qui tuo nomine prætitula-
ti circumferuntur, tuos esse, illosq; pro tuis ag-
noscas nec ne? Deinde, an illos & eorundem
contenta retractare & reuocare, uel inherere
eisdem potius & inseuerare uelis?

Hic priusquam Lutherus responderet, D.
Hieronymus Schurff, qui Doctori Martino addi-
tus adstabat, exclamauit, Intitulentur libri. Hic
Officialis Treuerensis, ex libris D. Martini Lu-
theri, eos qui Basileæ simul sunt excusi, nomi-
natim recitauit, inter quos etiam numeraban-
tur

V V O R M A T .

tur Commentarij in Psalterium, Libellus de bonis operibus, Commentarius in Dominicam orationem, & præter hos alij libelli Christiani, non contentiosi.

Post hæc & ad hæc D. Martinus ista reddidit latine & germanice: A Cæsarea Maiestate duo mihi proponuntur: Primum, An libros omnes nomen meum habentes pro meis agnoscere uelim? Secundum, An defendere, an uero quidquam reclamare uelim ex ijs, quæ hætenus per me scripta & edita sunt? Ad quæ respondebo breuiter ut potero, & recte.

Primum, Libros iam nominatos non possunt non amplecti pro meis, & eorum quidem nihil unquam negabo. Cæterum, quod sequitur, ut exponam, an defendere pariter omnia, uel reuocare uelim, Quia de fide est quæstio & animarum salute, & quia diuinum uerbum concernit, quo nihil maius est, tam in cælo quam in terra, quod nos merito reuereri conuenit omnes, temerariũ ac iuxta periculosum fuerit, me quidquam incogitatũ proferre, cum & minus quam pro re, et maius quam pro uero, non præmeditatus, afferere possim, quorum utrumq; me in sententiam adducet, quam Christus tulit, cum ait: Qui me negauerit coram hominibus, nega-

I N C O M I T .

bo et ego eum coram Patre meo qui in caelis est. Peto igitur hac de causa, et quidem suppliciter, à Cesarea Maestate spacium deliberandi, ut citra diuini uerbi iniuriam, et animæ meæ periculum interrogationi satisfaciam.

Ex eo Principum cœpit deliberatio, quam ita reddidit Officialis Treueriensis. Etsi iam tu, Martine Luthere, ex mandato Cesareo satis intelligere potueris, ad quid accersitus sis, et eade causa iam indignus, cui longior cogitandi mora detur, Tamen ex ingenita clementia, Cesarea Maestas diem unum indulget meditationi tuæ, ut cras in horam eandem coram compareas, ea conditione, ne scriptam sententiam tuam proponas, sed uerbis exequaris.

Post hæc D. Martinus per Fætialem redditus est hospitio suo, in qua re non fuit prætereundum, quod inter eundem ad audiendum Cesaris mandatum, et cum iam esset in ipso principum consessu Lutherus, ab alijs alia uoce, commonebatur, ut esset forti animo, ut uiriliter ageret, ne timeret eos, qui corpus tantum possent occidere, animam non possent, sed potius metueret sibi ab eo, qui posset et corpus et animam mittere in gehennam. Item, Cum steteritis ante Reges, nolite cogitare quid loquamini, dabitur enim uobis in illa hora etc. Se-

V V O R M A T .

Sequenti feria quinta, post quartam pomeridianam, uenit Facialis, et assumptum D. Martinum in Curiam Caesaris perduxit, ubi propter Principum occupationes ad sextam usq; mansit, expectans in magna hominum frequentia, seipsam conterente præ turba. Cumq; confessus factus esset, & D. Martinus astaret, prorupit Officialis in hæc uerba:

Hesterno uesperis Cæsarea Maiestas hanc horam tibi dixit, Martine Luthere, Quandoquidem libros, quos heri recensuimus, tuos esse palam recepisti. Cæterum ad questionem, An quidquam eorum irritum haberi uelles, aut omnia probares quæ confiteris? deliberationem petisti, quæ nunc finem habet, Etiam si iure impetrare, non debueras longius cogitandi spacium, qui tanto tempore sciuisti, ad quid uocareris. Et fidei negotium tam certum omnibus esse conueniebat, ut quisq; quocunq; tempore postulatus, rationem eius certam & constantem reddere possit, nedum tu tantus & tam excitatus Theologie professor. Age, tandem responde Cæsareæ postulationi, cuius benignitatem in impetrando cogitandi spacio sensisti. Vis ne libros tuos agnitos omnes tueri? an uero quidquã retractare? Hæc latine & germanice dixit Officialis.

C v Reo

I N C O M I T .

Respondit D. Martinus et ipse latine et germanicè, quanquam suppliciter, non clamose, ac modeste, non tamen sine Christiana animositate & constantia, & ita, ut cupierint Aduersarij orationem & animam abiectiorem. Sed multo cupidissime expectarunt Reuocationem, cuius spem, expetito deliberandi spacio, nonnulli conceperant.

Sic autem respondit,

SERENISSIME domine Imperator, Illustriss. Principes, clementissimi Domini, ad praefixū mihi hesterno uesperī terminū obediens compareo, per misericordiam Dei obsecrans, sereniss. Maiestas uestra, Dominationesq; uestræ, illustrissimæ, dignentur causam hanc (ut spero) iusticiæ & ueritatis clementer audire. Atq; si per imperitiam meam uel dignos titulos cuiquam non dederō, uel quocunq; modo in mores gestusq; aulicos peccauerō, benigniter ignoscere, ut homini non in Aulis, sed in angulis Monachorum uersato, qui nihil aliud de me testari possum, quàm ea simplicitate animi hætenus me docuisse & scripsisse, ut tantum gloriam Dei, & sinceram fidelium Christi institutionem spectarem.

Sereniss. Imperator, Illustriss. Principes, clementiss.

V V O R M A T.

mentis. Domini, Ad duos illos articulos heri per sereniss. Maiestatem uestram mihi propositos, scilicet: An libellos recensitos, & nomine meo euulgatos agnoscerem meos, & in his defendendis perseuerare aut reuocare uelim? Dedit paratum & planum meum responsum, super Articulo priore, in quo adhuc persisto, persistamq; in eternū, Esse uidelicet eos libros meos, meoq; nomine à me euulgatos, nisi forte interim acciderit, ut emulorum uel astutia, uel sapientia importuna quidquam in illis mutatum, aut deprauate excerptum sit, Nam aliud plane non agnosco, nisi quod mei solius est, et à me solo scriptum, citra omnis cuiusuis industriae interpretationem.

Ad alterum uero responsurus, rogo, sereniss. Maiestas uestra, & Dominationes uestrae dignentur animum aduertere. Libros meos non esse omnes eiusdem generis: Sunt enim aliqui, in quibus pietatem fidei & morum adeo simpliciter & euangelicè tractaui, ut ipsimet Aduersarij cogantur eos confiteri utiles, innoxios, & plane dignos lectione Christiana. Sed & Bulla, quanquam saeva & crudelis, aliquot meos libros innoxios facit, licet & hos damnet, iudicio prorsus monstrifico. Si itaque hos reuocare incipe

I N C O M I T .

inciperem, obsecro, quid facerem, nisi quod unus ex omnibus mortalibus eam ueritatem damna- rem, quam amici et inimici pariter confitentur, solus omnium confessioni concordi reluctatus?

Alterum genus est, quod in Papatum & do- ctinam Papistarum inuehitur, tanquam in eos, qui suis & doctrinis & exemplis pessimis, or- bem Christianum utroq; malo, et spiritus & cor- poris uastauerunt: Nam neq; negare id, neq; dis- simulare quisquam potest, cum experientia om- nium & uniuersorum quærimonia testes sint, per leges Papæ & doctrinas hominum consci- entias fidelium miserrime esse illaqueatas, uexa- tas, & excarnificatas, tum res & substantias, præsertim in hac inclyta Germaniæ natione, in- credibili tyrannide deuoratas, deuorariq; adhuc sine fine indignisq; modis: cum tamen suis met- legibus ipsi caueant (ut dist. 9. & 25. q. 1. & 2.) Ut Papæ leges & doctrinæ Euangelio aut Pa- trum sententijs contrariæ, pro erroneis & re- probis habeantur.

Si igitur et hos reuocauero, nihil aliud præ- stitero, quàm ut Tyrannidi robur adiecero, & tantæ impietati iam non fenestras, sed ualuas aperuero, grassaturæ latius et liberius quàm hæ- tenus unquam ausa fuerit, et fiet huius meæ re-

uocatio

V V O R M A T.

uocationis testimonio, licentiosissimum impunitissimumq; nequitiae illorum regnum, misero uulgo longe intolerabilissimum, & tamen roboratum & stabilitum, praesertim si iactatum fuerit, id à me factum autoritate serenissimae Maiestatis uestrae, totiusq; Romani imperij. Quantum ego, Deus bone, tum fuero operculum nequitiae & tyrannidis.

Tertium genus eorum est, quos in aliquos priuatos & singulares (ut uocant) personas scripsi, in eos scilicet, qui tyrannidem Romanam tueri, & pietatem à me doctam labefactare moliti sunt. In hos confiteor me fuisse acerbiores, quam pro religione aut professione deceat, neq; enim me Sanctum aliquem facio, neq; de uita mea, sed de doctrina Christi disputo.

Neq; hos reuocare mihi est integrum, quod ea reuocatione iterum futurum sit, ut tyrannis & impietas meo patrocinio regnent, et seuiant in populum Dei uiolentius, quam unquam regnauerint.

Tamen quia homo sum & non Deus, alio patrocinio meis libellis adesse non possum, quam ipse dominus meus Iesus Christus affuit suae doctrinae, qui cum coram Hanna de sua doctrina fuisset interrogatus, et alapam à ministro accepisset,

I N C O M I T .

pisset, dixit: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo. Si Dominus ipse, qui sciebat sese errare non posse, non detrectauit testimonium aduersus suam doctrinam audire, etiam à uilissimo seruo, quanto magis ego sex, non nisi errare potens, debeo expetere & expectare, si quis testimonium reddere uelit aduersus meam doctrinam.

Itaq; rogo per misericordiam Dei, sereniss. Maiestas uestra, Illustrissimæq; dominationes uestræ, aut quicumq; tandem, uel summus uel infimus possit, reddat testimonium, conuincat errores, superet scripturis Prophetis & Apostolicis, paratissimus enim ero, si edoctus fuero, quemcunq; errorem reuocare, eroq; primus, qui libellos meos in ignem proijciam.

Ex his arbitror liquidum fieri, me satis curasse & ponderasse discrimina & pericula, seu studia & dissensiones, meæ doctrinæ occasione in orbe excitata, de quibus heri grauitè & forciter admonitus fui. Mihi plane omnium iucundissima facies ista in rebus est, uidere ob uerbum Dei studia & dissensiones fieri, is enim est uerbi cursus, casus & euentus, Nam dicit, Non ueni pacem mittere, sed gladium, Veni enim separere hominem aduersus patrem, &c.

Proinde

V V O R M A T .

Proinde cogitandum nobis est, quod Deus noster sit mirabilis & terribilis in consilijs suis, ne forte id, quod tantis studijs tentatur, si à damnato uerbo Dei exordiamur, uergat postea potius in intolerabile malorum diluuium. & quod cavendum sit, ne Adolescentis huius optimi principis Caroli (in quo post Deum multa spes est) infelix & inauspicatum fiat Imperium.

Possẽm locupletius exemplis Scripturæ, de Pharaone, rege Babylonis, & regibus Israel rem declarare, qui tum sese maxime perdidērunt, cum sapientissimis consilijs sua Regna pacificare et stabilire studuerunt: ipse est enim qui comprehendit astutos in astutia sua, & subuertit montes antequàm cognoscant. Itaq; timere, Dei opus est.

Non hæc dico, quòd opus sit mea uel doctrina uel admonitione tantis uerticibus, sed quòd obsequium meæ Germaniæ debitum subtrahere non debuerim. Et his me serenissimæ Maiestati uestræ, Dominationibusq; uestris commendando, humiliter rogans, ne patiantur studijs Adversariorum me sibi sine causa reddi inuisum.

DIXI.

HIS

I N C O M I T .

His dictis, Orator imperij increpabundo similis, dixit, eum non ad rem respondisse, nec deberi in questionem uocari, quæ olim in Concilijs essent damnata & definita, ideo ab eo peti simplex & non cornutum responsum, An uelit reuocare uel non ?

Hic Lutherus: Quando ergo serenissima Maiestas uestra, Dominationesq; uestre simplex responsum petunt, dabo illud, neq; cornutum neq; dentatum, in hunc modum: Nisi conuictus fuero testimonijs Scripturarum, aut ratione euidente (nam neq; Papæ, neq; Concilijs solis credo, cum constet ea errasse sæpius, & sibiipsis contradixisse) uictus sum Scripturis à me adductis, captaq; est conscientia in uerbis Dei, reuocare neq; possum neq; uolo quidquam, cum contra conscientiam agere neq; tutum sit neq; integram,

Hie stehe ich / Ich kan nicht anders / Got helffe mir / Amen.

Orationem hanc à D. Martino habitam, in consultationem deduxerunt principes. Examinatam conuellere cœpit Officialis Treuerensis hoc modo.

Immo

V V O R M A T.

Immodestius tu Martine respondisti, quam eius
 am personam decebat, & adeo non ad proposi-
 tum. Libros uarie partiris, uerum ita, ut ad in-
 terrogationem nihil faciant omnia. Quod si eos
 recantasses, in quibus errorum tuorum magna
 pars est, haud dubie Caesarea Maiest. et ingenita
 clementia reliquorum, qui boni sunt, persecutio-
 nem non toleraret. Atqui tu, quae uniuersale Con-
 stantiense Concilium damnauit, ex uniuersa
 Germanica natione congregatum, resuscitas, &
 per scripturam uinci uis, in quo uehementer de-
 liras. Quid enim attinet nouam Disputationem
 celebrare de rebus per tot secula ab Ecclesia &
 Concilio condemnatis? Nisi forte cuius, de quo-
 cunq; ratio reddenda est. Quod si semel perui-
 cerit, ut scripturis conuincendus sit, quicumq;
 Concilij & Ecclesiae sensis contradicit, nihil ha-
 bebimus in Christianitate certum uel determi-
 natum.

Et haec causa est, ob qua Caesarea Maiest. a te
 petit responsum simplex ac planum, aut negati-
 uum aut affirmatiuum, Num uis omnia tua pro
 catholicis tueri? An uero quidq; ex eis reuocare?

Ibi rogauit D. Martinus, ne se contra consci-
 entiam a sanctis scripturis captam & impedi-
 tam, sine contradicentium manifestarijs argu-
 mentis, ad reuocandum cogi pateretur Caesarea

D Maiest.

I N C O M I T .

Maïest. Responsum quod petitur non cornutum, sed simplex et rectū. Neq; se aliud habere, quàm quod ante quoq; dedisset: Nisi sufficientibus argumentis, conscientiam ab illis, quos ipsi uocant, erroribus, captam, explicarent Aduersarij, nec se posse ex retibus abire, quibus esset inuolutus. Non protinus uera esse, quæcunq; Concilia statuerunt, imo errasse Concilia, & sibiipsis sepe contraria definiisse, propterea non ualere contradicentium argumentum. Se posse ostendere, quod Concilia errauerunt, reuocare non posse, quod sedulo palam expressum sit in Scriptura.

Ad quæ nihil est responsum ab Officiali, nisi paucissimis, uidelicet, quod ostendi non possit, Concilium errasse, D. Martinus uero ostendere se posse ac promisit.

Cum autem iam tenebræ totum auditorium haberent, propterea suam quisq; domum abiuerunt. Discedentem à Cesarea Maïest. & Tribunali, Hispanorum bona pars ronchis & subsannatione hominem Dei Lutherum longo rugitu persecuti sunt.

Feria sexta post Misericord: Domini, cum conuenissent Principes, Electores, Duces, & reliqui Ordines, qui consultationibus adesse solent, Scriptum hæc habens in Senatum misit Cesar: MAIORES nostri & ipsi Christiani principes sue

V V O R M A T.

pes fuerunt, nihilominus Ecclesie Romanæ au-
dientes, quam nunc D. Martinus Lutherus impu-
gnat. Et quia ne latum quidem unguem ab er-
roribus discedere in animum induxit, non pos-
sumus nos cum decore à Maiorum exemplo de-
sciscere, in antiqua fide tuenda, & Romanæ Se-
di auxilium ferendo: ipsum autem Martinum
Lutherum et adherentes, excōmunicatione pro-
sequemur, & si quæ aliæ patent ad extinguen-
dum uia. Datam tamen & ascriptam fidem
violare nolumus, Imò daturi operam, ut saluus
eò redeat, unde est accitus.

Hanc Imperatoris Caroli sententiam uersa-
uerunt Principes, Electores, Duces, Imperij sta-
tus, feria sexta per totum tempus pomeridia-
num, etiam Sabbatum integrum quod sequeba-
tur, ita quod D. Martinus adhuc responsum à
Cæsarea Maiestate nullum receperit.

Interea temporis uisus est & uisitatus à mul-
tis Principibus, Comitibus, Baronibus, Equitib.
Nobilibus, Sacrificis, religiosis ac prophanis, ne
quid dicam de uulgi numero, Hi curiam nun-
quam non obsederunt, nec uidendo satiari potue-
runt. Etiam schedulæ binæ fuerunt affixæ, una
contra Doctorem Lutherum, altera, ut uideba-
tur pro Doctore. Tametsi à multis adeoq; intel-
ligentibus, dolose ab inimicis putatur factum id
ipsum, ut occasio esset rescindēdi dati salui cōdi-

INCOMIT.

Eius, quod nō impigre querebāt Romani legati.

Feria secunda post iubilate, ante cœnam, Archiepiscopus Treuerensis renunciauit D. Martino, ut feria quarta sequenti coram ipso hora sexta ante prandium compareret, loco iterum designando. Die S. Georgij, sub cœna, redijt ad Lutherum is, qui erat à Sacris Archiepisc. Treuerensis, iussu Principis sui, petens, ut postridie hora nuper designata in diuersorium domini sui adesset.

Feria quarta post Georgij natalem, dicto parens D. Martinus, diuersorium Archiepiscopi Treuerensis ingreditur, adductus per Sacerdotem eius, & Caduceatorem Casareum, prosequentibus eum, qui huc uenientem è Saxonibus & Thuringis comitati sunt, et aliquot alijs præterea amicissimis, ubi coram Archiepiscopo Treuerensi, Marchione Ioachimo Brandenburgensi. Duce Georgio Saxonie, Augustensi et Brandenburgensi Episcopis, Magistro Teutonicorum comite Georgio, Iohanne Bock Argentino, Vuerdheymero & Peutingero Doctoribus. Doctor Vœus à Sacris Marchionis Badensis, dicere cœpit, & protestatus est, Non in hoc ipsum uocatum esse, ut tanquam in controuersia uel disputatione cum ipso conferrent, sed solum ex Christiana caritate & clementia quadam, Principes
à Casar

V V O R M A T.

à Casarea Maiest. impetrasse, ut liceret eis clementer & fraterne exhortari eum.

Deinde ait, Concilia, tametsi diuersa statuerint, non tamen statuisse contraria. Quòd si uel maxime errassent, ob id tamen non corruere eorum autoritatem, saltem adeo, ut quilibet suo sensu contra ea niti uellet. Inferens de Centurione & Zacheo multa, etiam de constitutionibus humanis, Ceremonijs statutis, ea omnia affirmans sancita ad reprimenda uicia, pro qualitate & uicissitudine temporum, nec posse Ecclesiam carere constitutionibus humanis. Ex fructibus cognosci arborem. Dicit tamen ex legibus multa bona nata, Quod Concilij S. Martinus, S. Nicolaus, & multi alij Sancti interfuerint.

Deinde, q̄ ingentes motus & tumultus incredibiles excitaturi sint libri eius. Quod libello de libertate Christiana uulgus abutatur ad exuendum iugum, ad stabiliendam inobedientiam: Longe nunc secus habere, quàm cum credentium cor unum & anima fuisset una, Legibus ergo opus esse.

Præterea expetendum, q̄ cum bona multa scripsisset, & procul dubio bono spiritu, ut de Triplici iusticia, & alia, diabolum hoc iam per insidias occultas agere, ut omnia eius opera in perpetuum damnentur. Nam ex his quæ ultimo

D 3 scripse-

I N C O M I T :

scripserit, fere iudicaretur, quemadmodum arbor non ex flore, sed ex fructibus cognoscatur.

Ibi addidit de Dæmonio meridiano, & negotio perambulante in tenebris, & sagitta uolante. Tota oratio fuit exhortatoria, locis rhetoricis, honestatis, utilitatis Legum, & è regione periculorum conscientie, & salutis publicæ & priuatae, plena. Tum in principio, tum medio, tum calce identidem inculcans, hanc admonitionem propensissima uoluntate, et clementia quadam singulari à Principibus fieri. Claudens in Epilogo minas addit, dicens futurum, ut si in proposito perseueraret, Cæsar procedat, cum ex Imperio eiecturus, commonefaciens, ut hæc & reliqua cogitaret & expendere.

Respondit D. Martinus: Clementissimi & illustriß. Principes & Domini, De uoluntate ista clementissima & benignissima, ex qua hæc admonitio proficiscitur, ago gratias quàm humilime possum. Agnosco enim me homuncionem longe uiliorem esse, quàm ut à tantis Principibus sim commonendus.

Deinde libere pronunciat, Se non omnia Concilia reprehendisse, sed tantum Constantiense, ob hoc potissimum, quod uerbum Dei damnauit, Quod patet in Articulo hoc Iohannis Huss ibi damnato, Ecclesia Christi est uniuersitas predesti-

V V O R M A T.

prædestinatorum. Hunc Articulum damnasse Concilium Constantiense, certū est, & sic consequenter hunc Articulum fidei nostræ: Credo Ecclesiam sanctam catholicam. Aiebat igitur, se non recusare, & uitam & sanguinem impendere, modo eo non detrudatur, ut cogatur apertū Dei uerbum reuocare. Nam in hoc defendendo, oportere Deo magis quàm hominibus obedire.

Neq; se hic posse cauere Scandalum fidei, Scandalum enim duplex esse, charitatis & fidei. Charitatis, quod in moribus & uita consistit, Fidei uero seu doctrinæ, quod in uerbo Dei consistit, & hoc uitare se iam non posse, In sua enim potestate non esse, ut Christus non sit petra Scandali. Si oues Christi puro Euangelij pabulo pascerentur, fides Christi uere prædicaretur, essentq; boni ac pij Magistratus Ecclesiastici, qui fideliter officium suum facerent, non opus esse Ecclesiam onerare humanis traditionibus & c. Se scire, Obediendum esse Magistratibus & potestatibus etiam male & inique uiuentibus. Scire se, cedendum esse proprio sensui, idq; se in suis scriptis docuisse, seq; obedientissime præstaturum hæc omnia, modo non adigatur uerbum Dei negare.

Secedente Doctore Martino, principes colloquuntur, quidnam respondendum sit homini?

D 4 Re-

IN COMITI.

Reuocatum igitur in Triclinium, Doct: Baden-
sis repetiuit priora, commonefaciens, ut sua scri-
pta iudicio Caesaris & Imperij subijceret.

Respondit D. Martinus suppliciter et mode-
ste, se neq; pati neq; passurum, ut diceretur desu-
gisse iudicium Caesaris, procerum & ordinum
Imperij. Tantum enim abesse, ut eorum examen
reformidet, ut uel minimis quoq; accuratissime
sua expendi permetteret, modo id fieret autori-
tate uerbi diuini & sacrae Scripturae. Verbum
autem Dei tam apertum pro se esse, ut cedere ne-
queat, nisi uerbo Dei meliora edoctus. Scribere
enim S. Augustinum, se didicisse hunc honorem
solis libris illis habere, qui Canonici uocantur, ut
ueros credat, Caeteris uero Doctoribus quanta-
libet uel sanctitate uel doctrina polleant, ita de-
num credere, si uera scriberent: Ad haec S. Pau-
lum ad Thessal. scripsisse: Omnia probate, quod
bonum est tenete. Et ad Galatas: Etiam si Ange-
lus e coelo ueniat, & aliud praedicet, anathema
sit. Ita q; ei non credendum: Ideo & se supplici-
ter orare, ne conscientiam suam uinculis scri-
pturae & uerbi diuini alligatam, urgeant ad ne-
gandum tam clarum uerbum Dei, utq; se com-
mendatum haberent, & praecipue apud Cesa-
ream Maiest. efficerent, ne cogeretur contra con-
scientiam in hac causa quidquam agere, Alio-
qui

V V O R M A T .

qui se nihil non uel obsequentissime facturum.

Hæc dicentem interrogauit Marchio Brandenburgensis Ioachimus Elector, Num dixisset se non cessurum, nisi conuictum sacra scriptura?
Respondit D. Martinus, Etiam domine clementiss: uel rationibus clarissimis, & euidentibus.

Ita soluto hoc Conuentu, Principibus reliquis in Curiam proficiscentibus, Treuerensis Archiepiscopus D. Martinum acciuit in suum Triclinium, adhibito Officiali suo Iohanne Eckio & Cochleus: D. Martino Lutherus astabat D. Hieronymus Schurff, & Nicolaus Ambsdorffius. Ibi tum coepit Officialis argumētari ut Sophista et Canonista, Papæ causam defendens: Ex sacris literis fere semper natas fuisse hæreses, ut Arianam ex hoc Euangelij: Ioseph non cognouit coniugem suam, donec pareret primogenitum suum. Deinde de eo progressus, ut niteretur conuellere hanc propositionem: Ecclesiam catholicam esse uersitatem Sanctorum, Ausus etiam ex lolio facere triticum, & ex corporum excrementis, membra. Hæc & similia ridicula & futilia ab ipso in medium prolata, D. Martinus et D. Hieronymus Schurff perstrinxerunt, sobrie tamen, ueluti ad rem ipsam nihil facientia, Nonnunquam instrepens & Iohannes Cochleus, conabatur D.
D S Luthe

IN COMIT.

Luthero persuadere, ut ab incepto desisteret, & deinceps prorsus à scribendo & docendo abstineret. Tandem digressi sunt.

Sub uesteri eiusdem diei, Treuerensis Archi-
epif. nunciauit D. Martino, interprete Amb-
dorffio, fidem publicam à Cæsare in biduum per-
tractam, ut interim cum eo agere posset. In hoc
igitur postridie, Doctorem Peutingerum & Do-
ctorem Badensem ad eum uenturos, imo & se-
ipsum cum eo acturum.

Feria igitur quinta, ipsa die Marci, ante meri-
diem, Peutingerus & Badensis conati sunt per-
suadere D. Martino, ut simpliciter & absolute
Cæsari et Imperio permitteret iudicium de scri-
ptis suis.

Respondit, Se omnia & facturum & passu-
rum, si modo scripturæ sanctæ niterentur auto-
ritate: Alioqui enim nihil minus commissurum,
Nam Deum per Prophetam dixisse: Nolite con-
fidere in principibus, in filiis hominum, in qui-
bus non est salus. Item, Maledictus qui confidit
in homine. Vehementius urgentibus, respondit,
Nihil minus permittendum hominum iudicio,
quàm uerbum Dei. Ita abierunt, rogantes, ut de-
liberaret, meliora responsurus, à prandio se re-
dituros.

Post prandium reuersi, idem quod ante me-
ridiem,

V V O R M A T .

ridiem, frustra conati sunt. Orauerunt, ut salutem Concilij futuri iudicio sua submitteret. Hoc permisit Lutherus, sed hac conditione, ut decerptos ex libris suis Articulos ipsi exhiberent Concilio subiiciendos, ita tamen, ut sententiam de illis ferrent ex scripturis, & testimonijs eiusdem contrarium probarent.

Illi itaq; à D. Martino digressi, Archiepiscopo Treuerensi dicunt, Martinum pollicitum esse se sua permissurum Concilio, in Articulis nonnullis, interimq; taciturum de ijsdem. Quod D. Martinus ne quidem cogitarat, ut qui neq; monitis nec comminationibus ullis induci unquam potuerit, ut uel negare uel hominum iudicio submittere uellet Libellos suos, quos claris & apertis scripturis testimonijs muniisset, nisi conuinceretur ex sacris literis, & euidentibus rationibus se errasse.

Accidit ergo singulari Dei munere, ut Treuerensis Archiepiscopus D. Martinum euocaret, eum coràm auditurus, Vbi cum diuersum intellexisset, quàm Peutingerus & Badensis dixissent, affirmavit, non magno redempturum, nisi audiisset eum: Alioqui enim se statim Cæsarem aditurum fuisse, dicturumq; quæ retulissent Doctores.

Egit

IN COMIT.

Egit uero Treuerensis Archiepiscopus clementissime cum D. Martino, primo remotis omnibus Arbitris, cum de Cæsaris & Imperij, tum de Concilij iudicio. In quo colloquio D. Martinus nihil celauit Treuerensem, affirmans, parum tutum fore, tantam rem illis permittere, qui sub fide publica euocatum, nouis mandatis aggressi, damnassent suam sententiam, & Bullam Papæ approbassent.

Deinde admissio etiam amico, petiuit Treueren. Archiepis. à D. Martino remedia, quibus huic causæ occurri possit. Respondit Lutherus, Meliora non esse remedia, quam de quibus Gamaliel Act. 5. dixisset teste S. Luca, Si ex hominibus consilium aut opus hoc est, dissoluetur, Si uero ex Deo est, dissoluere non poteritis. Hoc posse Cæsarem & Imperij ordines scribere ad Pontificem Romanum. se certo scire, si hoc suum propositum ex Deo non sit, intra triennium imo biennium sponte sua perituum.

Dicenti Treuerensi, quid esset factururus, si decerperentur Articuli Concilio submittendi? Respondit Lutherus: Modo non sint hi, quos Concilium Constantiense damnauerit. Ait Treuerensis, Se uero timere, eos ipsos futuros. Atqui, inquit Lutherus, de eiusmodi tacere neq; possum neq; uolo, ut qui certus sum, ijs Decretis uerbum Dei

V V O R M A T .

Dei damnatum . Ideo uitam & caput potius amissurus sum, quam tam clarum uerbum Domini deserturus.

Treuerensis uidens D. Martinum Dei uerbum iudicio huminum nequaquam submissurum, clementer eum dimisit, Rogantiq; ut curaret sibi comitatum clementem à Cæsarea Maieſt. reſpondit : Se rem probè curaturum, & renunciaturum.

Neq; ita multo poſt, Officialis Treuerenſis, præſenti Cancellario quondam Maximiliani, à Secretis Cæsaris, D. Martino in diuerſorio ſuo, mandato Cæsaris dixit : Qui tam multipliciter à Cæsarea Maieſt. Electoribus, Principibus, & ordinibus Imperij fruſtra commonefactus, ad cor & unitatem noluerit redire, reliquum eſſe, ut Cæſar (ut Aduocatus fidei Catholicæ) procedat. Ergo mandatum Cæsaris eſſe, ut intra uiginti unum dies hinc ad ſecuritatem redeat, ſub conductu publico, & libere ipſi ſeruando, neq; uel prædicando uel ſcribendo, in itinere populum commoueat.

Quo audito, D. Martinus modetiſſime reſpondit : Sicuti Domini placuit, ita factum eſt, Sit nomen Domini benediſſimum . Deinde addebat, Se ſupplicem, primum omnium, ſereniſſ. Cæsarea Maieſt. Principibus, & reliquis Imperij
ordiniſſ.

INCOMIT.

ordinibus gratias agere, quam possent maximas, pro tam benigna & clementi audientia, proq; conductu libero & seruato & seruando. Neq; enim se quidquam desiderasse in eis, nisi reformationem per scripturam sanctam, à se tantopere flagitatam. Alioqui pro Caesarea Maiestate et Imperio passurus omnia, uitam et mortem, famam et infamiam, nihilq; sibi prorsus reseruaturum, nisi unicum uerbum Domini liberum, ad confitendum et testificandum illud. Postremo, Caesarea Maiestati, & toti Imperio se humillime tum commendans, tum subiiciens.

Postridie igitur, hoc est, feria sexta post Iubilate, die Aprilis uicesima sexta, salutatis Patronis & amicis, qui eum frequentissime conuenerant, sumpto ientaculo hinc abiit, ad horam ante meridiem decimam, comitatus & ab ijs, qui huc uenientem persecuti sunt, quem Caspar Sturm Caduceator post aliquot horas secutus, in Oppenheim inuenit, Prosecuturus uocali mandato Caesaris Caroli.

PRECATIO LVTHE- RI QVOTIDIANA ET SOLITA.

Confirma Deus hoc in nobis quod operatus es, & perfice opus tuum, quod incepisti in nobis, ad gloriam tuam, Amen.

PHI

PHILIPPVS MELAN-

THON AD AUDITORIUM

Scholæ Vuittebergensis,

Anno 1546. De

obitu Luthe-

ri.

ÆC SEQVENTIA

D. Philippus Melanthon
hora nona ante prandium,
cum conuenissemus ad au-
scultationem Epistolæ Pauli
ad Romanos, publice re-
citauit, commemorans, se hoc ex consilio alio-
rum dominorum facere, eam ob causam, ut nos
admoniti de rei ueritate (quia scirent multas
fabellas hinc inde de morte Lutheri uagaturas
esse) figmenta illa sparsa non amplecteremur.

OPTIMI ADOLESCEN-
tes, Scitis nos suscepisse enarrare grammaticam
Explicationem Epistolæ ad Romanos, in qua
continetur uera doctrina de Filio Dei, quam De-
us singulari beneficio hoc tempore nobis per Re-
uerendum patrem & præceptorem nostrum a-
mantissimū, D. Martinum Lutherum patefecit.

Verum

Verum hodierno die, tam tristia huc sunt scri-
pta, quæ ita auxerunt dolorem meum, ut nesci-
am an possim posthac in hisce scholasticis
pergere: Hæc autem consilio aliorum Domini-
rum ideo uolo uobis commemorare, ut sciatis,
quo modo res uere se habeat, ne uel ipsi falsa de
hoc casu spargatis, neue alijs fabulis hinc inde
(ut solet fieri) sparsis fidem habeatis.

DIE Mercurij, qui fuit 17. Februarij, do-
minus Doctor, paulo ante cœnam, cœpit labo-
rare morbo usitato, nempe, oppressione humo-
rum, in orificio uentriculi (quo memini hic quo-
que eum aliquoties laborare) hic morbus post
cœnam recurrit, quo cum conflaretur, peti-
uit secessum in cubiculum proximum, atq; ibi
duas prope horas decubuit, donec dolores cre-
scerent. Et cum D. Ionas in eodem cubiculo una
dormiret, Dominus D. Martinus eum uocauit
& excitauit, iussitq; ut surgeret, & curaret, ut
pædagogus Liberorum Ambrosius calefaceret
conclauem, in quod cum ingressus esset, mox eò ue-
nit illustris Comes Albertis de Mansfeld, una
cum coniuge, & multi alij quorum nomina hi-
sce literis, propier festinationem, non sunt ex-
pressa. Tandem ubi finem uitæ adesse sensit, an-
te horam quartam sequentis 18. Februa. com-
mendauit sese Deo hac precatioe.

Mein

Mein himlischer Vater / ewig
 ger / barmhertziger Gott / Du
 hast mir deinen lieben Son /
 vnsern Herrn Ihesum Christum /
 offenbaret / den hab ich geleret / den
 hab ich bekennt / den liebe ich / vnd
 den ehre ich für meinen lieben Heis
 land vnd Erlöser / Welchen die
 Gottlosen verfolgen / schenden vnd
 schelten. Nim meine Seele zu dir /
 In dem redet er in die drey mal /

*In manus tuas commendo spiritum meum, re-
 demisti me Deus ueritatis.*

Also hat Gott die Welt gelies
 bet etc.

*His precibus aliquoties ingeminatis, à Deo in
 eternam Scholam & in aeterna gaudia euoca-
 tus est, in qua fruitur consuetudine Patris, Filij,
 Spiritus sancti, omnium Prophetarum & Apo-
 stolorum.*

*A H, Obijt Auriga & Currus Israel, qui rea-
 xit Ecclesiam in hac ultima seneeta mundi. Neq;
 enim humana sagacitate deprehensa est doctri-
 na de Remissione peccatorum, & de fiducia Fi-
 lij Dei, Sed à Deo per hunc uirum patefa-*

E Eta,

Et, quem etiam à Deo excitatum uidimus fuisse.

Amemus igitur huius uiri memoriam, & genus doctrinæ ab ipso traditum, & simus modestiores, & consideremus ingentes calamitates, et mutationes magnas, quæ hunc casum sunt secutura.

TE Fili Dei, crucifixe pro nobis & resuscitate Emmanuel, oro, ut Ecclesiam tuam regas, serues & defendas, Amen.

SE Q V V N T V R

ALI Q V O T D I S T I

**cha, de Actis Lutheri, quæ simul
annorum numerum, quæ
dam etiam diem in se
comprehens
dunt,**

ut

D. Martinus natus est, Anno 1483. Quod tempus comprehensum est hoc sequenti Disticho,

*Natus es Ihslebij diuine propheta Luthere,
Religio fulget, te duce, Papa iacet.*

ANNVS MAGISTERII.

1503.

*ERfurdi iuuenis titulos capit urbe Magistri,
Lustra suæ ætatis quatuor acta colens.*

AN=

ANNVS MONACHATVS.

1504.

*Vana superstitio corpus iuuenile cucullo
Ornat, id omne tibi fraudi age Papa fuit.*

ANNVS QVO VVITTEBER

gam uenit.

1508.

*Mittitur Albiorim, Christo auxiliante, Lutherus,
Quantus erat uates? gloria quanta Scholæ?*

ANNVS DOCTORATVS ET

quo fuit Romæ.

1511.

*Staupicij est iussu titulos Doctoris adeptus.
Ut truci Italiae uenit ab urbe Lupi.*

ANNVS RESTAVRATÆ

Relligionis.

1517.

*Religionis opus cœno extrahis, auspice Christo,
Verax ô dextro nixe Luthere Deo.*

ANNVS CONFSSIONIS CORAM

Caetano Augusta, quæ extat Tomo

1. pagina 207.

1518.

E 2 Augu

*Augustæ Christum profitetur in urbe Lutherus,
Non curans uultus præsul acerbe tuos.*

ANNVS DISPUTATIONIS

Lipsiæ.

1519.

*Eccius est iusti, uictus uirtute Lutheri,
Disputat ut Iulij Lipsiæ in urbe die.*

ANNVS CONFSSIONIS IN

Comitijs Vuormatiensib.

1521.

*Cæsaris ante pedes, proceres stetit ante potentes
Accola quæ Rhæni Vangio littus adit.*

ANNVS PATHMI.

1522.

*Carlstadij ob furias ad Saxona tecta recurrit,
Faucibus ex seuis rursus ouesq; rapit.*

ANNVS MATRIMONII ET

seditionis Rusticorum.

1525.

*Seditio Agricola ferro est restincta potenti,
Foedera coniugij casta Lutherus imit.*

ANNVS CONVENTVS

Marpurgij.

1529.

Marpur

*Marpurgi cœnæ Christi ferit acriter hostes,
Stabat ut à sæuis cincta Vienna Getis.*

ANNVS CONVENTVS:

Augustani.

1530.

*Augustæ Statibus fidei confessio cunctis
Proposita est, Christi gloria læta redit.*

ANNVS OBITVS

Lutheri.

1546.

*Nona bis obscurio lux februa constitit ortu,
In patrio ut moreris, clare Luthere, solo.*

*Hæc Disticha mutuati sumus ex
scheda quadam, quam Ioannes Stol
sius Vuitebergensis amicus
meus, M. Vuolffgango
Stein dono dederat,
Anno, 1547.*

SEQVITVR BREVE

*εὐλόγιον D. Martini Lutheri, per
Ioannem Pollicarium*

Cygnæum.

E 3 Hoc

HOc Doctore fides nobis cultusq; reuixit,
Et pietatis honor: Sed dogmata prauarum
nam

Coepere, & subito cecidere ad tartara lapsu,
Multum igitur tibi nos omnes debere fatemur.
Cuius ope est ingens tam mundo gloria nostro.

A L I V D. (bum,

Dircaem referens Cygnū, Limon, Orphea, Phoe-

Quem non uoce tua magne Luthere rapis?
Allicis, inuitas, flectis mortalia corda,

Nil mortale melos quod modularis habet
Deterres homines duros à Marte cruento.

Duriciem morum, barbariemq; domas.
Diuinis ornas studijs formasq; iuuentam,
Hortaris tremulos ad meliora senes.

Præstigias aboles ueterum cultumq; Deorum,
Et sternis uerae religionis iter.

Et retgens hominum fraudesq; dolosq; malorū
Ad præcepta Dei nos ueneranda uocas.

Virtutum & pacem instillas cœlestia dona,
Vnde salus, quæ sit uita beata doces.

Tam ferus est nemo quem non tua dictio frāgat
Nam fluit à labris Suada medulla tuis.

Scripta tua ostendūt quæ sint tua dona Luthere,
Nempe trahis quercus, flumina, saxa, feras.

Tanta pater summus qui per te mōstra subegit,
Is animæ nunquam nolit adesse tuæ.

Amen.

EPI TA

E P I T A P H I V M

Lutheri per eundem Io-
hannem Pollicar-
rium .

Hic tibi terminus est uitæ , terræq; malorū,
Quæ tua perpeffa est pro pietate fides.
Membra quidē fragili defuncta teguntur ab urna,
Sed permixta sedet mens tua coelicolis.
Tali compensat nostros mercede labores,
Qui iubet imperio cuncta subesse suo.

DE EXE CR AN D A ET AB OM IN AB IL IC Æ CI tate Papistica , ex qua nos eripuit Deus per Lutherum, Carmen Saphicum .

Christus humani generis misertus,
Perditum tandem reparauit orbem ,
Et sua nostras ueniens fugauit
Luce tenebras.

Non uidet nemo quibus in salebris
Vsq; uersati sumus & uagati,
Tam diu fungi fuimus, nihilq;
Egimus omnes.

E 4 Antea

Antehac cæci, ducibusq; cæcis
Viximus, durit tamen & superbi
Numinis læsi magis ut magisq;
Cresceret ira.

Nil tenebamus nisi syllogismos
Arte contortos, uariosq; nodos,
Frigidas nugas, mera uerba, fumos,
Stercora floccos,
Vulgus indoctum, stolidi sophistæ,
Barbari, crassi, scioli, loquaces,
Milites orci, pelagusq; plane
Flagitiorum.

Tanta nullius memoratur æui
Seruitus, quanta sumus usq; pressi,
Hoc mali inuexit lupa purpurata,
Lernâ malorum.

Totius Reges proceresq; mundi
Subditos fecit sibi, poculoq;
Strauit erroris, triplici refulgens
Hydra tiara.

Inde doctrinis hominum subortis,
Languit uerus perijtq; cultus,
Litteræ sacrae, quasi consepultæ,
Obticuerunt.

Impij passim populum necabant
Vinculis legum, decimis, tributis,
Gens rapax, uecors, & amica uentris
Perdita luxu.

Veris

Veritas ferro rapidisq; flammis
Comprimebatur, fideiq; sermo:
Inter & sese grauius gerebant

Bella Monarchæ.

Saxeis stabant simulachra templis,
Sacra Dijs falsis & item Deabus,
Vnde diuersis uarijsq; Sectis

Cuncta fremebant.

In statis poni pietas diebus,
In cibus certis, preculisq; cepta est,
Nuptijs mire uetitis libido

Fœda reuixit.

Ista iam uero cecidere monstra,
Et modis uirtus redit illa miris,
Illa qua Christum Dominum Deumq;

Credimus unum.

Artium passim studijs bonarum,
Iam senes iuxta iuuenesq; flagrant,
Atq; linguarum: uenit hoc ab alto

Lumen olympo.

Sæculum nunquam celebretur ullum,
Faustius tali meliusq; nostro,
Sermo pennatæ sacer ille currit

More sagittæ.

Sunt adhuc multi tamen inquinati,
Ebrij mundo, uigilesq; laruæ,
Qui suis lucris metuunt, necantq;

Vera locutos.

E S Hoc

Hoc nihil mirum, fore nempe Christus
Sæpe prædixit Deus ipse Vatum,
Hæreses, lites, odiumq; ueri,
Et Crucis hostes.

Laus Deo Patri, Domin oq; Christo,
Spiritu cuius bona cuncta fiunt,
Adsit is nobis, fideiq; robur

Augeat & spem. Amen.

GRATIARVM AC
tio quod extinctam iam pridem in
orbe terrarum ueritatis lucē, Deus
hoc seculo in Germania rursus per
D. Martinum Lutherum exci-
tarit, Georgij Fabricij.

UU——UU——UU——

UU——UU——UU——

UU——UU——UU——UU——

Tibi laudes recinamus, tibi grates
Meritorum memores Christe tuorum.
Quia noctis tenebras sole corusco pepulisti.
Fera Germania duris prius armis,
Alijs à populis nescia uinci,
Sua iam collo iuga præbuit, atq; obtulit ultro,
Tua cum lux uenerandi sacra uerbi
Miscuisset, tenuem uisa per umbram,
Ab iniquis, diuturnis male suppressa tenebris.

Qui

Quis ad unum bona referebat Christum?
Quis ab uno rogabat bona Christo?
Sibi fingens proprium quisq; Deum in uota uo-
cabat.

Sacra uenalia, coelum ære patebat,
Meretricisq; cubili Papa surgens,
Sacrosanctas ueluti sus lutulenta ibat ad aras.
Tibi laudes recinamus, tibi grates
Meritorum memores Christe tuorum.

Quia cæcis radians reddere lumen uoluisti,
Hominum friuola doctrina uigebat,
Grauida foemina uentrem positura,
Reperit, cui faceret uota, Dianam, rapit alter,
Modo sanctus tibi Neptune tridentem.

Neq; Castor, neq; Pollux mare sistit
Agitatum grauis utq; ære domū dextra feratur
Sua mercator habet numina, seuus

Quibus hastam & sua miles daret arma,
Neq; tellus numerū illum, neq; coelum capiebat.
Sator autem maris astrorum & abyssi,
Quasi non ferre potens auxiliij uim
Erat ignotus, & eius data laus est alienis.

Tibi laudes recinamus, tibi grates
Meritorum memores Christe tuorum.

Quia totum tua sparsit radios gratia in orbem
Subito cum tua uox æthere ab alto,

Læuis Eure penetrans, horridi & alas
Aquilonis, glaciale fuit audita prope Arcton.

Rapido

Rapido flumine currens, rigat arua,
Rigat agros, superis gratus & omne
Memorande pater Albis, cythara & uoce per
æuum.

Noua Belgam uocat ad gaudia Rhenum,
Vocat Istrum, socijsq; auctus ad ipsum
Fluuijs Oceanum tendit, in altumq; receptus
Solum regis, honesti specie oris,
Meruit populei frondis honorem,
Fluuiorumq; pater rexq; uocari omnib. annis.
Tibi laudes recinamus, tibi grates,
Meritorum memores Christe tuorum.
Quia multorum animis est fidei lux patefacta
Tener infans habilis dum ubera matris
Trahit, aures sibi sanctis resonare
Modulis sentit, & audit puer, innuptaq; uirgo.
Sacra passim recini carmina uatum.
Fora, uici, plateæ, templa, theatra,
Variarum feriunt sidera dulcedine uocum.
Pede pressans tumidas rusticus uuas,
Et opimam subigens uomere terram,
Apud armëta, sato uirgine, pastor canit hymnos.
Inopem sera operans nocte Mineruam
Mulier, psalmisona uoce laborem
Minuendo, fruitur cœlo, animo elata beato.
Tibi laudes recinamus, tibi grates,
Meritorum memores Christe tuorum,
Quia portæ paradisi miseris rursus aperte.

ORA

ORATIO IN FUN-
DERE REVERENDI VIRI
D. Martini Lutheri.

Recitata Vuitebergæ à Philippo
Melanthono.

TSI IN HOC PV-
blico luctu mea uox do-
lore et lachrymis impe-
ditur: tamen in tanta
frequentia aliquid di-
cendum fuit, non ut ab
ethnicis fiebat, tantum
de mortui laudibus, sed
potius ad commonefaciendum coetum de mi-
rāda gubernatione & periculis Ecclesie, ut qua
de re angi, quas res precipue expetere, ad quæ
exempla dirigere uitam debeant, cogitemus. Et
si enim homines prophani in tanta confusione
uitæ temere omnia & casu ferri arbitrantur:
tamen nos multis perspicuis Dei testimonijs con-
firmati seiungamus Ecclesiam à prophana mul-
titudine, & statuamus uere eam regi & serua-
ri diuinitus: & eius politiam recte aspiciamus.
Agnoscamus ueros gubernatores, & eorum tur-
riculum consideremus, & eligamus duces et do-
ctores idoneos, quos quidem & pie sequamur
& uene-

¶ ueneremur . De his tantis rebus ¶ cogitari
¶ dici necesse erit, quoties reuerendi uiri D.
Martini Lutheri carissimi patris ¶ precepto-
ris nostri mentio fiet, quem etiamsi multi pro-
phani homines acerbissime oderunt: tamen nos
qui scimus fuisse ministrum Euangelij, diuinitus
excitatum amemus ac probemus, ¶ testimonia
colligamus, quæ ostendunt eius doctrinam non
esse seditiosas opiniones sparsas cæco impetu, ut
homines Epicurei iudicant, sed demonstrationē
uoluntatis ¶ ueri cultus Dei, ¶ explicationem
sacrarum literarum, ¶ preconium uerbi Dei,
id est, Euangelij Iesu Christi.

Est igitur in his orationibus, quæ tali loco
habentur, multa de ornamentis priuatis eorum
qui laudantur dici solent, tamen ego ea parte o-
rationis relicta, tantum de hoc præcipuo loco di-
cam, uidelicet, de munere Ecclesiastico. Ita enim
bonæ mentes semper statuent. Si doctrinam in
Ecclesia salutarem ¶ necessariam illustrauit,
Deo gratias agendas esse, quod eum excitauerit,
¶ ipsius labores, fidem, constantiam ¶ cæteras
uirtutes laudandas esse, ac memoriam eius bonis
omnibus carissimam esse.

Sit igitur hoc orationis nostræ initium. Sedet,
ut Paulus inquit, filius Dei ad dextram æterni
patris, et largitur bona hominibus, id est, uocem
Euangelij et Spiritum sanctū, quæ ut impertiat,
excitat

excitat Prophetas, Apostolos, Doctores, & Pa-
stores, & hos sumit ex hoc nostro, id est, discen-
tium coetu, qui legunt, audiunt, amant scripta
Prophetica & Apostolica. Nec tantum illos uo-
cat ad hanc militiam, qui tenent ordinariam po-
testatem, sed sepe illis ipsis bellum infert per
Doctores ex alijs ordinibus delectos. Estq; iu-
tundum & utile spectaculum intueri Ecclesiam
omnium etatum, et considerare bonitatem Dei,
qui subinde salutare doctores ita continuato
ordine misit, ut tanquam in acie prioribus dece-
dentibus mox alij in horum uestigia insisterent.

Nota series est primorum patrum, Ade, Seth,
Enoch, Mathusalem, Noe, Sem, hoc uiuo & in ui-
cina Sodomorum habitante, cum iam oblitæ gen-
tes doctrinæ Noe & Sem, passim idola colerent,
excitatus est Abraham, ut esset collega Sem, &
socius huius summi operis propagandæ ueræ do-
ctrinæ. Huic successerunt Isaac, Iacob, Ioseph, qui
in uniuersa Ægypto, quæ tunc fuit florentissi-
mum regnum toto orbe terrarum, doctrinæ lu-
cem accendit. Deinde Moses, Iosue, Samuel, Da-
uid, Elias, Eliseus, quem audiuit Iesaias, Iesaiam
Ieremias, Hunc Daniel, Danielelem Zacharias,
Deinde Esdras, Onias, Post hunc Maccabæi,
Deinde Simeon, Zacharias, Baptista, Christus,
Apostoli. Hanc cõtinuam seriem iuuat aspicere,
quæ

quæ est illustrè testimonium præsentia Dei in Ecclesia.

Ac post Apostolos sequitur agmen: quod & si fuit imbecillius: tamen Dei testimonijs ornatum est. Polycarpus, Irenæus, Gregorius Neocæsariensis, Basilius, Augustinus, Prosper, Maximus, Hugo, Bernardus, Taulerus, & alibi alij. Etsi enim hæc postrema senectâ squalidior est: tamen Deus semper aliquas reliquias seruauit. Et lucem Euangelij splendidiorē accensam esse uoce Lutheri manifestum est.

Annumerandus est igitur illi pulcherrimo agmini summorum uirorum, quos Deus ad colligendam & instaurandam Ecclesiam misit, quos quidem præcipuum florem esse generis humani intelligamus.

Fuerunt sane magni uiri, Solon, Themistocles, Scipio, Augustus, & similes, qui magna imperia uel constituerunt uel rexerunt: tamen longe inferiores sunt his nostris ducibus Iesaja, Baptista, Paulo, Augustino, Luthero.

Hæc uera discrimina intelligere nos in Ecclesia decet.

Quæ igitur res magnæ & ueræ à Luthero patefactæ sunt, quæ ostendunt eius curriculum laudandum esse? Clamant enim multi turbatam Ecclesiam, & controuersias inextricabiles sparsas esse. His respondeo talem esse gubernationem Ecclesiæ

clesiæ. Cum Spiritus sanctus arguit mundum,
dissidia propter impiorum pertinaciam oriun-
tur, & culpa est eorum qui audire filium Dei
nolunt, de quo cœlestis Pater inquit: Hunc audi-
te. Lutherus ueram & necessariam doctrinam
patefecit, fuisse enim tenebras in doctrina de Pœ-
nitentiâ densissimas manifestum est. His discussis,
ostendit quæ sit uera pœnitentiâ, & quis sit por-
tus, quæ firma consolatio mentis quæ expauit
sensu iræ Dei. Illustrauit Pauli doctrinam quæ
ait, Fide iustificari hominem. Ostendit discrimen
Legis & Euangelij, iusticiæ Spiritus, & politi-
cæ. Ostendit & ueram inuocationem Dei, ac
totam Ecclesiam ab ethnico furore reuocauit,
qui fingit Deum inuocari, etiamsi mentes Aca-
demica dubitatione oppressæ fugiant Deum. Ius-
si fide & bona conscientia fieri inuocationem
& quidem ad unum mediatorem filium Dei se-
dentem ad dextram æterni Patris & interpel-
lantem pro nobis, deduxit nos, non ad statuas
aut homines mortuos, ut horribili fur ore homi-
nes impij statuas et homines mortuos inuocant.

Monstrauit & alia uera officia Deo grata, et
uitam ciuilem ita ornauit & muniuit, ut nullius
unquam literis ita ornata & munita sit. Deniq;
seiunxit à necessarijs operibus puerilem pædago-
giam humanarum ceremoniarum, et ritus, ac le-
ges impediētes ueram inuocationem Dei. Et ut

F illustra-

illustrata doctrina coelestis propagaretur ad posteritatem, uertit in linguam Germanicam Prophetica & Apostolica scripta tanta perspicuitate, ut haec ipsa uersio plus lucis adferat lectori, quam plerique commentarij.

Adiunxit & ipse multas enarrationes, quas longe antecellere omnium enarrationibus quae extant, Erasmus etiam affirmare solebat. Et, ut scribitur de instaurantibus Hierosolymam, altera manu eos aedificasse, altera gladium tenuisse: Ita ipse & preliabatur cum hostibus uerae doctrinae, & simul enarrationes plenas doctrinae coelestis condebat. Et multorum conscientijs opem tulit pijs consilijs.

Cumque magna pars doctrinae supra humanum conspectum posita sit, ut doctrina de Remissione peccatorum & fide, necesse est fateri à Deo eruditum esse, ac multi ex nobis uiderunt eius lucas, in quibus didicit: fide statuendum esse, nos & recipi & exaudiri à Deo.

Semper igitur in omni aeternitate bonae mentes beneficia, quae Deus Ecclesiae per Lutherum dedit, celebrabunt. Et primum Deo gratias agent. Deinde et ipsius uiri laboribus multum debere se praedicabunt, etiamsi homines athei, qui totam Ecclesiam rident, haec κατ' ὄψιν in dicant esse inanem ludum aut furorem.

Nec inextricabiles disputationes motae sunt,
nec

nec contentionis pomum, ut aliqui false dicunt.
Ecclesie obiectum est, nec proposita σφίγγος
enigmata. Nam sanis et pijs et non calumniose
iudicantibus, facile est collatis sententijs uidere
quæ congruant cum cœlesti doctrina, quæ non
congruant. Imò in omnium piorum mentibus
has controuersias iam dijudicatas esse non dubi-
um est, quia cum Deus conspici se et uoluntatem
suam in sermone Prophetico et Apostolico uelit,
in quo se patefecit, non existimandum est sermo-
nem illum ambiguum esse, ut folia Sibyllæ.

Quæ turbata uolant rapidis ludibria uentis.

Sed aliqui nō mali tamen questi sunt asperio-
rem fuisse Lutherū quàm debuerit. Nihil dispu-
to in alterutram partem, sed respondeo id quod
Erasmus sepe dixit: Deus dedit huius postremæ
ætati propter morborum magnitudinem acrem
Medicum. Cumq; tale organum aduersus hostes
ueritatis superbos et impudētes excitarit, ut ad
Ieremiā inquit: Ecce dedi uerba mea in ore tuo,
ut destruas et ædifices, et uoluerit eis tanquā hanc
Gorgonem obijcere, frustra expostulant illi cum
Deo. Nec regit Deus Ecclesiam humanis cōsilijs,
nec uult organa sua prorsus similia esse. illud au-
tem commune est, ut ~~mediocria et moderata in-
genia impetus ardentiores seu bonos seu malos
minus probent.~~ Vidit Aristides Themistoclem in
genti motu animi res magnas suscipere, et feli-

E 2 ceter

Erasmus

eiter gerere. Etsi autem felicitatē gratulabatur
Reipub. tamen incitatum illius animum ex eo
cursu reuocare studebat.

Nec ego hoc nego, peccare interdum uehe-
mentiores impetus, nemo enim in hac natura in-
firmitate prorsus sine lae est. Interim tamen, si
quis talis est, ut ueteres de Hercule, Cimone, &
alijs dixerūt, ἀκομφορ μὲν ἀλλὰ τὰ μέγιστα
καγαθός, uir bonus & laude dignus est. Ac in
Ecclesia si, ut Paulus inquit, recte militat, reti-
nens fidem & bonam conscientiam, Deo placet,
& à nobis uenerandus est.

Talem fuisse Lutherum scimus. Nam et con-
stanter doctrinae puritatem defendit, et consci-
entiae integritatem retinuit. Iam quis est, cui
quidem notus ille fuit, qui nesciat, quanta huma-
nitate praeditus, quanta huius in congressibus
familiaribus suauitas, quam minime hic conten-
tiosus aut rixator fuerit? Et adiunctam tamen
omnia grauitatem habuerunt eam, quae in tali
uiro esse deberet, nam in hoc,

ἀφουδ' ἐς ἡθῶν, εὐπροσηγοροῦ σώμα.

Vel potius erant secundum Paulum omnia
ὅσα ἀληθῆ, ὅσ' ἐμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνά,
ὅσα προσφιλή, ὅσα εὐφρημα, ut illam asperita-
tem ζήλῳ ueritatis, non ἐριθείας, aut acerbitatis
fuisse manifestum sit. Atq; horum nos omnes &
externi plurimi testes sunt. De reliqua autem
uita,

uita, quam ad annum 63. produxit in maximo
et acerrimo studio pietatis et omnium bona-
rum rerum atque artium, si laudationem uiri in-
stituissem, quam illustrem et speciosam oratio-
nem habere possem? Nullae uagae libidines un-
quam in eo animaduerse sunt, nulla seditiosa
consilia, imo autor potius aliquoties fuit abijci-
endorum armorum, non miscuit causis Ecclesi-
asticis artificia augendae potentiae uel suae uel
suorum. Hanc et sapientiam et uirtutem esse iu-
dico tantam, ut sola humana diligentia accersi
posse non uideatur, sed diuinitus etiam frenari
animos oportet praesertim acres, excelsos, arden-
tes, qualem omnino Lutheri fuisse res ostendit.

Quid dicam de ceteris eius uirtutibus? Saepe
ipse interueni cum lacrymans preces suas
pro tota Ecclesia dixit. Sumebat enim sibi fere
quotidie certum tempus ad Psalmos aliquos re-
citandos, quibus sua uota gemens et lacrymans
miscbat, ac saepe dixit se succensere istis, qui
aut propter ignauiam, aut propter occupatio-
nes dicunt satis esse solo gemitu precari. Ideo
formae nobis diuino consilio praescriptae sunt, in-
quit: ut lectio mentes accendat, imo ut uox eti-
am profiteatur, quem Deum inuocemus.

Itaque cum multae graues deliberationes de pe-
riculis publicis saepe inciderint, animaduertimus
eum ingenti animi robore praeditum fuisse, nimi-

meq; ὄφουδ' εἶ, nec ullis unquā fractum terrori-
bus. Nitebatur enim sacra, ut dicitur, ancora, id
est, auxilio Dei, nec fidē excuti sibi patiebatur.

Cæterum & acie mentis tantum ualebat, ut
unus in obscuris rebus maximè uideret quid con-
duceret. Nec erat, ut multi putant, negligens in
consideranda Repub: aut inspiciendis aliorum
uoluntatibus. Sed & Rempub: norat et omnium
cum quibus uiuebat sensus ac uolūtates sagacis-
simè perspiciebat. Et quanquam ingenij uis acer-
rima erat, tamen auidissime legebat scripta Ec-
clesiastica, uetera & recentia, & omnes histori-
as, quarum exempla singulari dexteritate ad
presentia negotia transferebat.

Eloquentiæ uero ipsius perpetua monumenta
extant, qua par fuit, haud dubie ijs, in quibus uis
oratoria summa fuisse existimatur.

Talem uirum summa ui ingenij præditum,
instructum doctrina, logo usu exercitatum, mul-
tis excellentibus et heroicis uirtutibus ornatum,
ac à Deo ad Ecclesiæ instaurationem delectum,
deniq; complexum nos omnes paterno animo,
ex hac nostra consuetudine euocatum esse, no-
stracausa merito dolemus. Sumus enim simillimi
orphanis præstanti & fideli patre orbati. Sed
quia Deo obtemperare necesse est, memoriam ta-
men uirtutum & beneficiorum ipsius apud nos
interire non sinamus. Ac ipsi quidem gratule-

mur iam familiarem & dulcissimam cum Deo
& Filio eius domino nostro Iesu Christo, Prophe-
tis, & Apostolis consuetudinem, quam fiducia
Filij Dei semper & petiuit & expectauit, ubi
non modo iudicio Dei & testimonijs uniuersæ
cœlestis Ecclesiæ probari suos labores, quos in
propagatione Euangelij sustinuit, audit, sed eti-
am ipse iam eductus ex mortali corpore tan-
quam ex carcere, et ingressus in Scholam multo
eruditorem, Dei essentiam, & in Filio duas na-
turas coniunctas, & totum consilium conditæ et
& redemptæ Ecclesiæ propè contemplatur, quas
res maximas inuolutas & breuibus oraculis pro-
positas, cum fide hic considerarit, nunc coram ui-
dens leticia summa adficitur, & Deo iam ar-
dens tota mēte gratias agit pro tanto beneficio.

Hic discit cur Filius Dei λόγος & εἰκὼν eter-
ni Patris dicatur, et quomodo uinculum sit Spi-
ritus sanctus amoris mutui, non solum inter e-
ternū Patrem & Filium, sed etiam inter ipsos et
Ecclesiam. Initia huius doctrinæ et rudimenta in
hac mortali uita dedicerat, & sepe de his sum-
mis rebus, de discernenda inuocatione uera &
falsa, de uera agnitione Dei intuente patefactio-
nes diuinas, & discernente uerum Deum à com-
mentitijs numinibus, grauissimè sapientissimèq;
differbat.

Multi in hoc coetu audierunt eum aliquando

enarrantem hoc dictum: Videbitis coelum apertum, & angelos Dei ascendentes & descendentes super Filium hominis. Vbi primum auditores hanc amplissimam consolationem infigere animis iubebat, quæ adfirmat coelum apertum esse, id est, nobis aditum ad Deum patefactum esse, iræ diuinæ repagula cōfugientibus ad Filiū, amota esse, Deum propè iam nobiscum uersari, & inuocantes ipsum ab eo recipi, regi & seruari.

Hoc decretum Dei quod homines athei fabulosum esse uociferantur, monebat opponendum esse humanæ dubitationi & pauoribus qui deterrent fugientes animos quo minus inuocare Deum ausint, nec acquiescant in Deo.

Deinde Angelos ascendentes & descendentes in Christi corpore, ministros Euangelij esse, dicebat, qui primum duce Christo ascendunt ad Deum, & ab eo Euangelij lucem & Spiritum sanctum accipiunt. Postea uero descendunt, id est, ministerio docendi inter homines funguntur.

Addebat autem hanc interpretationem, etiam illos ipsos spiritus cœlestes, quos usitatè uocamus Angelos, intuentes in Filium, erudiri et letari hac miranda copulatione duarum naturarum, & cum huius Domini milites sint in defensione Ecclesiæ, quasi manu eius gubernari eos.

Harum optimarum rerum nunc spectator est, & ut antea inter Euāgelij ministros ascendebat
& de

et descendebat ducēte Christo, ita nunc Angelos
cernit mitti ab eo, et sapientiæ diuinæ, & operū
diuinorum consideratione unā cum eis fruitur.

Meminimus quanta cum uoluptate Propheta-
rum politiam, consilia, pericula, liberationes re-
citabat, et quā eruditē omnia Ecclesie tempo-
ra conferebat, ut flagrare se illorum summorū
uirorum desiderio non uulgari significaret.

Hos nunc complectitur et gaudet uiuas audi-
re & reddere uoces. Hi hunc suum συμφοιτη-
τῶν leti salutant, & unā gratias Deo agunt col-
ligenti & seruanti Ecclesiam.

Ipsū igitur Lutherum beatum esse non du-
bitemus. Nostra uero orbitate angamur, et quo-
niam Dei uoluntati postquā eum hinc euocauit,
nos quoq; obtemperare necesse est, sciamus hoc
quoq; uelle Deum, ut memoriam uirtutum ipsi-
us et beneficiorum retineamus. Id iam officium
præstemus. Agnoscamus eum fuisse organum
Dei salutare, & eius doctrinam studiose disca-
mus. Virtutes etiam nobis necessarias pro nostra
mediocritate imitemur, timorem Dei, fidem &
ardorem in inuocatione, integritatem in mini-
sterio, castitatem, diligentiam uitandi seditiosa
consilia, cupiditatem discendi. Utq; de cæteris
pijs gubernatoribus Ecclesie, quorum extant
historie sepe multumq; cogitandum est, de Iere-
mia, de Baptista, de Paulo, ita sepe huiusuius do-

sum consideremus, & gratiarum actionem & precationem adiungamus, quod nunc quoque in hac frequentia fieri decet. Mecum igitur uera pietate animorum dicite:

GRatias agimus tibi omnipotens Deus, eterne pater domini nostri Iesu Christi, conditor Ecclesie tue, una cum Filio tuo coeterno, domino nostro Iesu Christo, & Spiritu sancto, sapiens, bone, misericors, iudex uerax, fortis & liber rime, quod colligis Filio tuo hereditate ex genere humano, & seruas Euangelij ministerium, et nunc quoque per Lutherum instaurasti, ac ardentibus uotis precamur, ut deinceps Ecclesiam et serues et regas, & obsignes in nobis ueram doctrinam, sicut Iesaias de suis discipulis precatur, et nostras mentes Spiritu sancto tuo accendas, ut te recte inuocemus, et mores nostros pie regamus.

Deinde quia magnorum gubernatorum integritas, sepe denunciant posteritati poenas, uos obtestamur ego & omnes quibus docendi munus commendatum est, ut de periculis orbis terrarum cogitetis. Alibi Turci grassantur, alibi minantur bella domestica, alij hostes, passim etiam magna est ingeniorum petulantia, quae praesertim postquam Lutheri censuram uereri desinent, maiori audacia doctrinam recte traditam corrumpent.

Haec mala, ut Deus auertat, diligentiores sumus in regendis moribus et studijs, semperque infir-

nam hanc sententiam animis teneamus, tantisper donec puram Euangelij doctrinam retineamus, audiemus, discemus, amabimus, fore nos Dei domicilium & Ecclesiam, sicut inquit Filius Dei: Si quis diligit me, sermonem meum seruet, & Pater meus diliget eum, & ad eum ueniet, & mansionem apud eum faciemus. Hac nos amplissima promissione ad discendam doctrinam coelestem accendamus, & sciamus propter Ecclesiam seruari genus humanum & politias, & illam aeternitatem futuram mentibus intueamur, ad quam nos Deus uocauit, qui quidem nec frustra se tam illustribus testimonijs patefecit, nec frustra Filium misit, sed uere diligit & curat haec beneficia magnificentes. DIXI.

MARTINO LVTHE
ro Euangelij Iesu Christi Doctore,
ueritatis amatori maximo, & mendaciorum ac superstitionis hosti,
Religionis & pietatis in Germania auctori, Admirator in hoc operis
Dei F.

Lutheri iacet hoc corpus mortale sepulcro,
Depositum in patrio nuper inane solo.
Cum pius ad superam properaret spiritus arcem,
Tedia post uite multa laborifera.

Hunc

Hūc urbs quæ uiuentē habuit, coluitq; magistrū
Pulvere ab externo noluit ossa tegi.
Nūc igitur quod in hac huius populabile terra,
Et qua uita uiri parte caduca fuit.
Id tandem optato confectum fine tenetur.
Et suus inferijs est resolutus honor.
Sancta sed in cœlo non interitura manet mens,
Æterna Domini pace beata sui.
Quem pura uenerata fide constanter, amauit,
Christe Deus uerbi sedula prece tui.
Nullius huic contra scripturæ oracula sacra,
Magna fuit uirtus ingeniumq; nimis.
Nullorum uires huic incussere timorem,
Quo fidei assereret dogmata uera minus.
Atq; hunc mors placida et felix similisq; sopori
Extremum uitæ iussit obire diem.
Inter amicorumq; manus lacrimasq; piorum,
Et quas ipse suo fudit ab ore preces.
Te quibus æternumq; patrem natumq; uocauit,
Vera decedens in sua uota fide.
Ac ætate grauis, genito cum tertius annus,
Vltra ter quinas iret Olympiadas.
Christicola uita felix obituq; beatus,
Iam tenet ætherij lucida regna poli.
Defunctus fato atq; malis. At tu bone pastor
Christe tuo rapidos à grege pelle lupos.
Propitiusq; huic custodes adiunge fideles,
Auxilio, si unquam nunc eget ille tuo.

M. Δ O Y.

Μ. ΛΟΥΤΗΡΟΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΝ.

κοσμήτωρ τάφου καὶ ξένου.

Ξε. τὸ τάφος ἐστ' ὁδε, κ. λυτήρος. ξ. μῶν ἐνθάδε κηνος
σῶμα ἀπέθηκε θανῶν ἐν βίοτιο τέλει.
κ. οὐχ ὧ δὲ ἀλλ' ὀρίοις ἐνὶ πατρὶδι. ὧ δὲ δέμας δὲ
κεῖθ' ὅθ' ἀληθείας πρόσθερ' ἔδειξε ὁδόν,
εὐσεβέου δ' ὑγιᾶ διδάχων ἐδίδαξε λόγοισιν
κηρύσσων θεῖα ῥήματα ἀγγελίῳ.
ξ. πολλοὶ δὲ τὰ τὸν ἄνδρα καταφθίμενον κητέουσιν.
κ. εἰσὶ δὲ καὶ τὸς κ' ὀμνοῦσι θανάτῳ.
ξ. αὐτοὶ δὲ τίνες εἰσὶ; κ. κακῶν μήσφορες. ξ. ὅσ' ἐσθλός.
δηλόν γ' ὡς πᾶς τις δάκρυα τῶν δὲ νέμει.
κ. σφάλῃ μὲν ὧ ξεῖρ' ἐπεὶ οὐκ ἔστι δάκρυσι τὸς,
ἀλλ' ἐπ' εὐφροσύναις μᾶλλον ἐγεντο μόρου.
εὐκτὸς γὰρ τοῖου δὲ φίλοις. ξ. κλαίουσιν ἄρ' ἐχθροῖς;
κ. καὶ γὰρ ἐβίω τευθερ κείσε μεθ' ἡσυχίης,
ἀλλάξας σφαλορῶν συγγραῖς βίοτιο μόριμνας,
πρὸς μάκαρος ζωὴν τέρματος αἰδίῳ.
διχόμνός τε νόμον κοινόν μεταθείς θανάτιο.
χαρμὸς ἴνῳ ἀγαθοῖς πένθος ἔλειψε κακοῖς.
ξ. ἀλλὰ τίς ἐσὶ φέρισε σὺ; κ. ὅσις; τὸδε τάφοιο
κοσμήτωρ. ξ. τί δ' ἔχεις οὐνοῦ; κ. ἐτυμολόγος.
ξ. θαυμάσιον, τὸδε γ' ὄσιον. ἐτυμολογῆς δὲ τίς; κ. λυτήρ
ἔστιν ὁ βαπτιστής. ξ. πῶς; κ. ὅτι λυτῆρα φέρει.
βαπτισ.

Βαπτισθε δε θεοιο βροτοισ προοθ' αμνον εδ' αξερ.

ξ. ος δε τι? κ. δηδ' η. ξ. εικονα τω δ' ορω
αμνον βασαλοντος ιδ' ενδ' ακνωτος απασιν.

κ. ουτος αρ' ηρ λυτηρ. ξ. ηρ' αρα. κ. νω τι λεγεις,

ξ. οτη λογος τεος εστιν ετητυμος. κ. αλλ' αιωμω,
ως πριρ' απηθ' σιν μητι γενοιτο κακορ.

απο' ιωαχ.

Τ Ε Λ Ο Σ.

29 4182

ULB Halle
004 974 59X

3

TA → OL

m.c.

B.I.G.

Farbkarte #13

Inches 1 2 3 4 5 6 7 8
Centimetres 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19
Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black

HISTORIA
DE VITA ET ACTIS
REVERENDISSIMI VIRI D.
MARTINI LVTHERI, VERÆ
THEOLOGIÆ DOCTORIS,
BONA FIDE CON-
SCRIPTA. A
PHILIPPO MELANTHONE.

*Adiecta sunt quedam, quæ pagi-
na uersa indicabit.*

VVITTEBERGÆ,
EXCVDEBAT IOHANNES
CRATO.

M. D. LIII.

XVII, 472.